

Rapport der commissie belast met het onderzoek der oorzaken van den brand in de Willems-Kazerne

<https://hdl.handle.net/1874/234611>

mm 11052

BR. 1877. IV. 18.

VERBODEN TOEGANG
TOT
DE
BIBLIOTHEEK

50
1877 IV, 10.

RAPPORT DER COMMISSIE

BELAST MET HET ONDERZOEK DER

OORZAKEN VAN DEN BRAND

IN DE

WILLEMSKAZERNE.

~~~~~
Stoom-Snelpersdruk van de Firma L. E. BOSCH & ZON.

LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY OF
UTRECHT

J. G. van TERVEEN & Zoon

BOEKHANDELAREN,

Oude Gracht — Bezembrug,

Wijk G. UTRECHT. N°. 16.

RAPPORT

betrekkelijk den brand in de Willemskazerne.

Toen in het voorjaar van 1877 een felle brand de stad onzer inwoning teisterde, werd die ramp door velen voor een deel toegeschreven, aan de gebrekkige inrichting onzer brandweer, en werd door onderscheidene burgers aan de Raad een adres gericht, waarin de gebreken der brandweer uiteengezet, en eenige voorstellen tot hare verbetering werden gedaan. Dat adres werd in handen gesteld van Burgemeester en Wethouders, ter fine van onderzoek en advies, maar was het resultaat daarvan nog niet bekend, toen in den nacht van 18/19 October ll., opnieuw in de grutterij van den heer Pompe, in de Wittevrouwenstraat een brand uitbrak, die zelf spoedig genoegzaam gebluscht, oversloeg naar de Willemskazerne, en binnen weinige uren schier dat gansche gebouw, met al zijn kostbaren inhoud, vernielde. Onder den indruk dier ramp werd het oordeel over onze brandweer nog ongunstiger; in verschillende dagbladen, werd aan hare nalatigheid de oorzaak daarvan toegeschreven; sommige toeschouwers van allerlei stand en rang beaamden dit oordeel, waarvan de slotsom was, dat men in onze stad ingeval van brand — en wien kan die niet treffen? — aan „de heidenen” was overgeleverd.

Bij gelegenheid der begrooting kwam dit ongeval ook

in den Raad ter sprake; ook hier was het algemeene oordeel niet gunstig, doch gaf de een de schuld aan dezen, de ander aan genen. Vooral in casu bestond er aanleiding tot groot verschil van gevoelen, doordien het hier gold een gebouw bewoond door $\pm$ 600 militairen, die als behoorlijk gedisciplineerd, bij uitstek geschikt schenen om een brand in hun eigen gebouw zoo niet te voorkomen, dan toch te stuiten, en daardoor als van zelf de vraag rees: indien er nalatigheid is geweest, aan welke zijde, aan de burger-brandweer of aan de zijde der militairen?

In dien stand der zaak deed de eerst-ondergeteekende, die zelf geen getuige van den brand is geweest, maar daarom niet minder doordrongen is van het belang der zaak en van den plicht van het bestuur eener stad, om zich niet onverschillig te betoonen tegenover zulke luide gerezen klachten in de vergadering van 27 October II., het voorstel, „dat door den Raad eene Commissie worde benoemd, ten einde zoo spoedig mogelijk een onderzoek in te stellen naar de oorzaken van den brand in de Willemskazerne,” dat met bijna algemeene stemmen werd aangenomen, ten gevolge waarvan de ondergeteekenden tot leden dier Commissie werden benoemd.

Ten einde een ieder in de gelegenheid te stellen zijne bezwaren tegen de brandweer in te brengen of bijzonderheden daaromtrent mede te deelen, is de Commissie begonnen met door middel van het Stedelijk Dagblad een ieder uit te noodigen, die daaromtrent mededeelingen had te doen, tot haar te komen. Aan die uitnoodiging is slechts door weinigen gevolg gegeven; daarentegen hebben allen op één enkele uitzondering na, aan het schriftelijk verzoek der Commissie om haar te komen belichten voldaan, waarvoor zij bij dezen haar oprechten dank betuigt. Door die inlichtingen van meer dan honderd per-

sonen van allerlei rang en stand, burgers en militairen, mocht het der Commissie, bijgestaan door haar ijverigen en bekwamen Secretaris, gelukken, althans eenigzins achter de waarheid te komen. De Commissie weet nu echter bij ondervinding hoe moeielijk het is een juist oordeel te vellen over den loop van een brand en de daartegen genomen maatregelen, waarbij dikwijls te veel uit het oog verloren wordt het groote onderscheid tusschen hem, die kalm den brand aanschouwt en daar later over nadenkt, en de leden der brandweer, die altijd door den brand overvallen — gewoonlijk uit hun slaap gewekt — plotseling geroepen worden tot het op staanden voet nemen van allerlei doortastende maatregelen.

De Commissie heeft persoonlijk de plaats des onheils nauwkeurig opgenomen. Daaruit is gebleken, dat in den aan de grutterij grenzenden muur der kazerne, onderscheidene ramen zijn, waarvan n°. 37, 38 en 39 zijnde die van een slaapzaal der 5^e compagnie Mineurs, door het dak en de muur der grutterij geheel aan het oog waren onttrokken; dat die ramen ongeveer 2,70 meters waren boven den vloer der 1. verdieping van de kazerne en met den bovenkant van het kozijn ongeveer 0,75 meters onder den vloer der 2. verdieping: dat het kozijn van het raam n°. 37 nagenoeg geheel, dat van n°. 38 grootendeels verbrand is, terwijl de overige ramen, naarmate zij meer oostelijk liggen minder van het vuur geleden hebben en in het raam n°. 41 de raamroeden zelfs nog gedeeltelijk bestaan; dat de aan de grutterij grenzende muur der kazerne kennelijke teekenen droeg van aan een hevigen vuurgloed te zijn blootgesteld geweest; dat daaraan zijn bevonden twee duidelijk waar te nemen zwarte strooken, de eerste loopende van de boog boven de plaats waar in de grutterij de eest heeft gestaan en westelijk blijvende van het raam n° 37, de tweede meer oostelijk ongeveer

evenwijdig van de eerste naar het midden van het raam n°. 38; dat tusschen die stroken geen rookaanslag was te bespeuren, doch de muur veel meer dan eenig ander gedeelte daarvan van het vuur had geleden; dat de hardsteenen onderdorpel van het raam n°. 37 over de geheele lengte aan de buitenzijde is verkalkt, de hardsteenen onderdorpel van het raam n°. 38 eveneens aan de buitenzijde over ongeveer de helft der lengte en wel aan de westzijde.

De Commissie zal alsnu een zooveel mogelijk getrouw verhaal geven van den brand, zooals haar dat is gebleken uit de verklaringen van getuigen, die in substantie daarbij zullen worden gevoegd, welk verhaal als van zelf aanleiding zal geven, de daartegen genomen maatregelen na te gaan, en tot het geven van eenige wenken van algemeenen aard, terwijl zij eindelijk als resultaat voor haar onderzoek, ten aanzien van *dezen* brand, haar oordeel zal uitspreken over de handelingen der brandweer, en de vrijheid zal nemen aan den Raad voor te stellen zich daarmede te vereenigen.

No. 27. In den nacht van 18 October ll. ongeveer te 3 ure, werd een bewoner der Wittevrouwen straat door zijne meid gewekt; opstaande, ontdekte hij dat de westwaarts van hem gelegen grutterij in brand stond en ook reeds

---

No. 27: „Toen ik dien nacht te 3 ure opkwam, door mijn meid gewekt, stond de grutterij reeds in brand en brandde ook reeds de lijst mijner keuken, die daaraan onmiddelijk grenst; alles was toen nog doodstil en ben ik dadelijk de politie aan de Wittevrouwenbrug gaan waarschuwen, hebben wij P. gewekt en is toen spoedig spuit 13 gekomen en aan het werk gegaan.”

de lijst zijner daaraan onmiddelijk grenzende keuken No. 6, 7, 8, brandde, terwijl rondom hem alles nog doodstil was. Aan- 13, 31, 40.
stonds is hij gegaan naar het nabijgelegen bureau van politie, is de daar aanwezige agent onmiddelijk met hem mede gegaan, hebben zij den eigenaar van het brandende perceel gewekt en zijn hun twee nachtwachts gevolgd,

No. 6: „Ik had dien nacht de wacht aan de Wittevrouwenbarrière met de agenten 3e kl. B. en V; even 3 uur kwam H. mij zeggen, dat hij meende, dat er brand was in de naburige grutterij van P.; ik ben onmiddelijk met H. naar zijne woning gegaan op 2 huizen afstands van P. en zag ik uit zijne woonkamer, uitziende op de grutterij een klein vlammetje; met hem heb ik bij P. waar alles nog in rust was. gebeld en de menschen gewaarschuid — en ben toen daar in huis gegaan en gebleven tot ruim een kwartier daarna toen de spuit n°. 5 is aangekomen.”

No. 7: „1/4 over 3 ure is H. komen zeggen dat er brand was; v. B. is toen onmiddelijk met dezen heengegaan, en zijn wij hem zeer spoedig gevolgd, hebben wij te samen bij den grutter aangebeld, de paarden uit den stal gehaald en toen wij daarna de deur der grutterij openden, sloegen ons de vlammen tegen; ik ben toen alarm gaan slaan.”

No. 8: „Zich vereenigende met de voorgaande verklaring.”

No. 13: „Ik was dien nacht kommandant aan het hoofd-bureau van politie. Te 3.20 à 3.25 ure ben ik door den agent van politie 3e klasse B. gewaarschuid geworden, dat er brand was.”

No. 31: „Ik ben eerst te 6 ure bij den brand gekomen, doordien de wekker verzuimd heeft mij te waarschuwen en daarom ook is ontslagen.”

No. 40: „Ik ben dien nacht niet gewekt, doch toen ik te 1/2 4 ure bij den brand kwam stond de grutterij reeds in vlam en was spuit n°. 13 reeds aan het werk als ook de waakspuit, die echter geen voldoende water had. Ik ben aanstonds met n°. 6 aan 't werk gegaan, had voldoende water en heb van uit den tuin achter de woning van B. de grutterij bespoten.”

No. 28, 29, die, na eerst de paarden uit den stal van het brandende 55, 9, 10, 11, perceel te hebben gered, in de stad alarm zijn gaan 14, 20, 3, 5, slaan. Ofschoon niet allen even tijdig zijn gewekt was 35.

No. 28: „Om 3 ure werd ik gewekt en opgestaan zijnde, zag ik toen reeds in de grutterij niets dan vuur en rook.”

No. 29: „Ik ben wakker geworden door het rumoer bij de bureu, hetgeen te even 3 uur was en zag toen dat in de grutterij de eest aan het branden was.”

No. 55: „Ik ben dien nacht gewekt door mijne vrouw en zag opstaande, uit mijnen tuin, dat de grutterij in den brand stond, 't was toen ruim 3 ure.”

No. 9: „Ik was dien nacht op ronde achter St Pieter en hoorde ruim $\frac{1}{4}$ over 3 ure doór een agent 3e klasse alarm slaan en heb ik de HH. Ram, Boer en den Commissaris des Konings gaan waarschuwen.”

No. 10: „Ik hoorde dien nacht op ronde, zijnde $\pm \frac{1}{4}$ over 3 ure, op de hoogte der gasfabrick, dat er alarm geslagen werd.”

No. 11: „Ik hoorde dien nacht $\frac{1}{4}$ over 3 ure aan de Bregittestraat zijnde, alarm slaan.”

No. 14: „Ik hoorde tusschen 3.15 à 3.20 ure in de Minnebroederstraat alarm slaan.”

No. 20: „Te 3 ure ongeveer hoorde ik brandalarm.”

No. 3: „Na vijf minuten vóór half vier ure gewekt en kort daarna ook door een wekker, lid der brandwacht gewaarschuid te zijn, ben ik onmiddellijk naar den brand gegaan, zag daar waaksput en de spuiten n°. 8 en 13 behoorlijk in werking.”

No. 5: Te $3\frac{3}{4}$ ure gewekt, heb ik mij begeven naar de stoomspuit n°. 1 op het Jacobiekerkhof, vond aldaar alles in orde en heb mij onmiddellijk met dien spuit naar den brand begeven alwaar ik te ongeveer 4 ure was, de stoomspuit n°. 2 is een kwartier daarna gekomen.”

No. 35: „Te 4 ure ongeveer werd ik geroepen en op mijne vraag waar de brand was, werd mij geantwoord „buiten Witte-vrouwen,” doch het is reeds gedaan.”

de brandweer spoedig ter plaatse aanwezig, de spuiten No. 30, 51, n°. 18, 6 en 3 aangerukt, weldra gevolgd door n°. 7 en 5, en ofschoon ook de wateraanvoer in den beginne bij gebrek aan voldoende personeel te wenschen overliet was

No. 30. „Terwijl ik daar ook aan 't werk ging, heb ik den opperbrandmeester geruimen tijd bij mij zien staan, doch heb zijn geluid niet gehoord; in 't algemeen heb ik meermalen bij brand opgemerkt, dat iedere spuit op zijn eigen hand werkt, zonder dat er een algemeen commando gevoerd wordt. De aanvoer van water voor mijn spuit werd hoe langer hoe minder en stelde ik daarom aan den commandeur der spuit n°. 7 voor, zijn aanjager in de waterbak van mijn spuit te leggen, doch daaraan werd geen gehoor gegeven, zoodat ik bij gebrek aan water moest ophouden met werken. Dat de aanvoer van water zoo gebrekkig is, schrijf ik daaraan toe, dat het personeel van geen der spuiten volledig is; zoo is het van mijn spuit (de waakspuit) op papier 37 en in werkelijkheid slechts p. m. 18”.

No. 51. „Toen ik des nachts omtrent te 4 ure bij den brand kwam, klaagde iemand der brandweer dat zijn spuit geen voldoende water gaf.”

No. 60. „Toen ik bij den brand kwam, was mijn spuit juist aangekomen, wel een kwartier heb ik staan wachten, vóór ik order kreeg om te gaan werken.”

No. 7: „Spuit n°. 13 was toen reeds ($\frac{1}{4}$ vóór 4 ure) werkzaam maar zijn de stoomspuiten eerst later in werking gekomen.”

No. 12: „Ik ben dien nacht te $\frac{1}{2}$ 4 ure bij de woning van P. gekomen, de spuit van buiten Wittevrouwen was toen reeds werkzaam.”

No. 15: „Toen ik kwam (te $\frac{1}{2}$ 4 uur) waren er reeds een paar spuiten aan het werk (6 en 13); n°. 3 was er wel, doch de manschappen niet present. Te ruim 4 uur kwam de stoomspuit.”

No. 30: „Toen ik omstreeks te $\frac{1}{2}$ 4 ure bij den brand kwam vond ik de waakspuit en spuit n°. 13 daar reeds aan het werk.”

No. 48: „Ik zag toen ($\frac{1}{2}$ 4 uur) spuit n° 6, die echter geen

No. 26, 47, toch de brandweer te $\frac{1}{2}$ 4 uur (en dus $\frac{1}{4}$ uur nadat met 76, 72, 75, 2, het alarmeeren was begonnen) ijverig bezig met de blussching van den brand in de grutterij en gaven de

---

voldoend aantal pompers had en heb ik toen mede helpen pompen tot dat er meer personeel bij kwam."

No. 26: „Te 4,10 ure kwam ik bij den brand en zag de stoomspuit en twee andere spuiten in volle werking."

No. 47: „Ik heb bij den brand reeds in 't begin opgemerkt, dat de stoomspuit, die naar ik gis tegen 4 ure daar gekomen is, wel een kwartier noodig had eer ze in werking kwam."

No. 76: „Ik kwam $\pm$ 10 min. vóór 4 ure bij den brand en zag ik een stoomspuit bij de brug staan, waarvan een slang lag in den gang tussehen het hoofd- en zuider bijgebouw."

No. 72: „Ik werd dien nacht door het rumoer wakker en ging onmiddellijk naar de Schalkwijksteeg, waar mijn spuit (n°. 2) reeds vertrokken was en bij den brand gekomen, was de 2e komm. H. reeds bezig de slangen uit te leggen, en heeft het niet veel langer dan 10 min. geduurd dat zij water gaf; al wat daar mede in strijd verteld wordt verklaar ik voor onwaar. Zelfs gaat het met mijn stoomspuit nog gauwer dan met n°. 1, ter zake van betere constructie."

No. 75: „Nadat ik dien nacht geroepen was ben ik aanstonds naar mijn spuit (stoomspuit n°. 2) in de Schalkwijksteeg gegaan. Ik was daar als gewoonlijk de eerste, doch kwamen er spoedig 2 helpers, die ik naar Takken en Wouters gezonden heb, om den sleutel en de paarden te halen, hetgeen echter nog al aanhield, zoodat ik eerst over een half uur daarna bij den brand kwam. 't Zal wel 20 min. geduurd hebben alvorens mijn spuit water gaf, waarvan de pijpen eerst neergelegd waren in den gang tussehen het hoofd- en zuider bijgebouw."

No. 2: „Bij aankomst zag ik een groote drukte en de geheele grutterij van P. in brand staan, de spuit n°. 13 en de stoomspuit n°. 1 waren toen reeds in werking."

No. 20: „Ik zag twee spuiten werken die echter beide slecht

sputen 13 en 6 toen reeds goed water, al ging ook alles No. 26.
 bij gebreke van een algemeen commando niet zoo gere-
 geld mogelijk. Niet zoo snel ging het met de stoomspui-
 ten, tegen 4 uur was n°. 1 aanwezig, n°. 2 iets later,
 doordien het halen van sleutel en paarden niet naar
 wensch van de hand ging; volgens één getuige duurde
 het wel een uur vóórdat de 1. stoomspuit water gaf, doch
 is dit door anderen tegengesproken, zoodat men wel kan
 aannemen, dat stoomspuit n°. 1 te 4,10 à 4,15 en n°. 2
 tusschen 4,10 en 4,30 water heeft gegeven.

Intusschen was men te ruim 4 ure den brand genoeg- No. 12, 32.

---

water gaven, hoewel het personeel der brandweer zich ordelijk
 gedroeg. De stoomspuit is niet vóór 4 ure gekomen en heeft het
 wel een uur gediurd voordat ze behoorlijk water gaf."

No. 26: „Over de brandweer heb ik niet te klagen, zooals
 meest altijd gedroeg het personeel zich in den beginne ordelijk
 en ijverig, wanneer echter de brand zooals nu heel lang duurt
 wordt dit allengs minder; over aanvoer van water bij de gewone
 spuiten wordt altijd geklaagd 't geen ik daaraan wijd, dat dit aan
 de zakkendragers is toevertrouwd, voor zoover een voldoende aantal
 waterdraggers bij iedere spuit ontbreekt en wordt het hoe langer
 hoe mocijelijker dat aantal steeds behoorlijk compleet te hebben.
 Deze opmerking is hoofdzakelijk toepasselijk op het personeel der
 spuiten *binnen* de stad. Wanneer er brand ontstaat is slechts
 één persoon, de wekker van de waakspuit belast om de leden der
 brandweer en haar bestuur, ten getale van 18 te wekken, ook de
 politie doet dit wel, doch niet geregeld."

No. 12. „Reeds zag ik een menigte menschen naar huis gaan,
 in het denkbeeld dat men den brand reeds meester was, toen ik
 de daklijst der kazerne, zij de Ridderchapstr., in vlam zag staan,
 en is er toen op nieuw alarm geslagen".

No. 32. „Toen ik tegen 4 ure bij den brand kwam, stond
 de grutterij reeds geheel in vlam en scheen die spoedig genoeg-

No. 49, 50, zaam meester geworden, ging met de groote massa men-
61, 62, 63, 64, schen reeds één spuit terug en was voor al de belendende
91, 2, 15, 25, gebouwen, die dan ook alle zijn behouden gebleven, be-
30.

zaam uitgebluscht, althans de massa menschen ging weer terug en
ging ik ook van daar terug."

No. 49. „Ik was na den brand bij P. reeds naar huis gegaan,
daar deze zoo goed als gedaan was."

No. 50. „Nadat ik eenige oogenblikken in de nabijheid van
den brand was geweest en meende dat die reeds genoegzaam ge-
bluscht was, ben ik weer naar huis gegaan en hoorde kort daarop
weer alarm."

No. 61. „In de Ridderschapstr. gekomen, vernamen wij dat
de brand gebluscht was".

No. 62. „Ik had dien nacht brandpiket en ben omstreeks 1/4
vóór 4 ure bij den brand gekomen, doch was die toen reeds ge-
noegzaam afgeloopen en zag ik ook vele menschen teruggaan,
doch de spuiten bleven".

No. 63. „Toen ik dien nacht in de slop stond, was er een
oogenblik dat de brand zoo goed als gebluscht was, zoodat het
stikdonker werd."

No. 64. Een kwartier uurs daarna (1/4 voor 4 uur) vermin-
derde de rook en zag ik reeds enkele spuiten inrukken."

No. 91. „Ik hoorde dat de brand bij P. gebluscht was."

No. 2. „Tusschen de beide branden heeft er geen staking,
althans niet op mijne orders, van den dienst plaats gehad, doch
heb ik wel gehoord, dat, naar ik meen spuit n°. 1, is ingerukt,
doch onmiddellijk uit zijn eigen teruggekeerd."

No. 15: Reeds waren wij den brand genoegzaam meester toen
ik hoorde zeggen dat er brand in de kazerne was en zag ik dat
de daklijst der kazerne boven de grutterij brandde."

No. 25: „Eenige oogenblikken daarna werd de kap der grutterij
neergehaald en was die brand reeds uitgaande."

No. 30: „Men was den brand der grutterij reeds genoegzaam
meester en begonnen de vlammen reeds zeer te verminderen."

hoorlijk gezorgd, waarover de belendende eigenaars hunne No. 39, 40,
tevredenheid hebben betuigd. Aan gevaar voor de kazerne 15, 19, 20, 21,
29, 35, 55, 78
3.

No. 39; „Ik konde reeds de vlam der brandende grutterij niet meer zien en dacht ik dat de brand genoegzaam bedwongen was.

No. 40: Ongeveer 4 uur dacht ik dat wij den brand meester waren.”

No. 15. „Ik heb aanstonds de noodige maatregelen genomen om den hoozolder boven den stal aldaar en ook de daken van de perceelen van W. H. en de G., 't geen dan ook is gelukt, te behoeden.”

No. 19. „Ter beveiliging van mijn dak heb ik B. om brandzeilen gevraagd, doch zijn mij die eerst door tussehenkomst van den heer v. d. Jagt geworden.”

No. 20. „Ik ben bij W. ingegaan, bij wien even na mijne komst brandzeilen werden ingebracht.”

No. 21. „Even voor hem ben ik bij den brand gekomen en vond aldaar onze hoogste brandladders van 50 sporten en brandzeilen, die onmiddellijk op de daken der belendende perceelen zijn gelegd.”

No. 29. „Ik voor mij kan niet anders zeggen, als dat ik goede assistentie van de brandweer ondervonden.”

No. 35. „Ik voor mij heb voornamelijk zorg gedragen voor de belendende gebouwen en heb daartoe ook de noodige assistentie van de brandweer ontvangen, zoodat dan ook de nabijgelegen gebouwen aan de Wittevrouwenstraat zijn behouden gebleven.”

No. 55. Ik moet zeggen dat de brandweer zich bij dien brand ridderlijk heeft gedragen, terwijl ook ik door het leggen van brandzeilen als anderzins goed geholpen ben.”

No. 78: „De get. verklaart goede diensten van de brandweer te hebben genoten en van die zijde steeds alles in behoorlijke orde gezien te hebben.”

No. 3: „Ik meende dat de kazerne buiten direct gevaar was, even als ook de houten daklijst daarvan, omdat die daklijst m. i. te hoog was om door den brand bereikt te worden en omdat ik

No. 15, 22, was niet gedacht, daar men meende, dat dat gebouw te 25, 68. hoog was om door de vlammen der grutterij bereikt te worden.

No. 100, 102, Toen op datzelfde oogenblik de kap der grutterij in- 103. stortte en daardoor de belendende muur der kazerne meer zichtbaar werd ontdekten sommigen dat reeds ramen in dien

meende dat de kazerne nog op eenigen afstand, vermoedelijk 3 meters, van den brand verwijderd was."

No. 15: „Ik meende dat de kazernemuur nog wel 2 meters van de grutterij verwijderd stond en was ik niet bekend met de toen on- maar later zichtbare slaapzaal."

No. 22: „'t Scheen mij toe dat men dien brand (der grutterij) spoedig meester zou zijn en de kazerne volstrekt geen gevaar had."

No, 25: „Er was naar mijn oordeel geen gevaar voor de kazerne ofschoon wel de wind daar heen was."

No. 68: „Toen ik dien morgen bij den brand kwam was die nog niet hevig en dacht niemand nog aan gevaar voor de kazerne."

No. 100: „Aanstands zag ik, 't was $\pm$ 4 ure, dat de daklijst der kazerne achter de grutterij, ter lengte van ongeveer een meter brandde; toen de kap der grutterij instortte, werden twee ramen der kazerne op de 1e verdieping zichtbaar, die ook brandden, en zal het ongeveer $\frac{1}{2}$ uur na mijne komst geweest zijn, dat ik merkte dat de bebording van het dak brandde, en onmiddelijk daarna de vlammen er door heen sloegen."

No. 102: „Terwijl ik bij H. op het plat zat zag ik aan de daklijst der kazerne eenige kleine vlammetjes, en toen de kap der grutterij instortte zag ik uit twee ramen der kazerne, uitziende op de grutterij en die vóór dat oogenblik niet zichtbaar waren, van binnen uit naar buiten dikke rookwolken komen en kort daarna het geheele gebouw in brand staan."

No. 103: „Terwijl ik in den tuin bij den heer B. stond, zag ik door 2 zolderramen der kazerne, dat binnen daar reeds brand was ontstaan, terwijl iets daarna, de daklijst aan de daar aanwezige consoles in vlam geraakte."

muur der kazerne brandden; anderen dat daaruit van No. 5, 14, 16,
binnen naar buiten dikke rookwolken stegen, terwijl tegelijk 19, 20, 25, 26,
of eenigen tijd daarna men de kroonlijst der kazerne boven 55.

No. 5: „Bij mijne aankomst lag de kap van de grutterij reeds voor den grond en zag ik de vlammen reeds door 2 ramen der kazerne, daaraan onmiddelijk grenzende, doordringen, terwijl ik eerst een half uur daarna de daar boven aanwezige daklijst in brand zag staan.”

No. 14: „Omstreeks 4 ure op de plaats staande bij B., zag ik het houtwerk van een raam onder de zolderverdieping der kazerne aan de zijde der grutterij brandende.”

No. 16: „Nadat de brand bij P. nagenoeg ten einde was zag ik een der ramen van het magazijn onder de kroonlijst der kazeree in brand, naar mijne meening te 4.15 à 4.20.”

No. 19: „Op mijn fabriek staande zag ik dat een raam vlak onder de daklijst der kazerne begon te branden.”

No. 20: „In die fabriek (v. W.) staande zag ik vuur vallen in een der onderste ramen van de kazerne aan de zijde der grutterij; eerst later heb ik langs en onder de goot der kazerne vlammetjes zien verspreiden.”

No. 25: „Op een plaatsje van een der nevengebouwen zag ik dat een lichtraam der kazerne brandde, en zag ik ook eenig vuur aan de daklijst.”

No. 26: „Onmiddelijk na het instorten der grutterij zag ik dat een lichtraam tusschen de consoles der daklijst en de daklijst zelve in brand stond en heeft men toen ook onmiddelijk pogingen in het werk gesteld om met de stoomspuit dien brand te bedwingen doch men kon die hoogte niet bereiken.”

No. 55: „’t Eerst wat ik van den brand in de kazerne gezien heb is een vonk in het 1e raam der eerste verdieping tegenover den trap in den Z. W. hoek der kazerne en werd die vonk langzamerhand een kool. Ik wees een spuitgast op die vonk, doch zeide die, dat hij er niet bij kon, maar heeft hij niet zonder levensgevaar een ladder beklommen om zodoende de brandende

No. 57, 58, de grutterij vlam zag vatten; 'tgeen echter aanvankelijk
59, 62, 67. van weinig beteekenis scheen en slechts zeer langzaam

punten te bereiken; daarna zag ik ook de lijst der kazerne vlam vatten en duurde het niet lang of het geheele dak stond in vlam."

No. 57: „Terwijl ik dáár (tuin van den heer B.) bezig was, zag ik het raam op de 1e verdieping tegenover den trap in den Z. W. hoek der kazerne en het daar naast liggende raam naar de zijde van de Wittevrouwenpoort vlam vatten en spoedig daarna geheel in brand staan, en zag ik dat daar de kazerne reeds van binnen in brand stond, vóór dat daarna de daklijst vuur vatte. Ik heb toen nog getracht op een ladder staande op die ramen te spuiten, doch kon er niet bijkomen, ben vervolgens door den tuin van den heer B. en het hek over gegaan en geklommen op een afdak boven een privaat der kazerne en heb ik ook van daar nog gespoten op de daklijst van het Z.W. bijgebouw en die uitgespoten."

No. 58: „In den tuin van den heer B. heb ik een raam der kazerne het eerste westelijk van den schildmuur aan de kozijnen zien branden, terwijl niet lang daarna de daklijst aan die zijde op 2 plaatsen vlam vatte."

No. 59: „Op het dak bij H. zag ik $\pm$ 4 ure de kap der grutterij instorten, waardoor 2 ramen tegenover de dakgoot der kazerne zichtbaar werden, die geheel uitgebrand waren, maar nog vlamden."

No. 62: „Ik heb gestaan vóór het huis van den slachter v. E. en heb vandaar het eerst de kozijnen van een raam op de 2e verdieping der kazerne, vlak boven P. vlam zien vatten, sloeg van daar de vlam naar de zolderverdieping en vandaar naar de kroonlijst en zag ik spoedig daarna, dat het dak der kazerne in brand stond en zag ik patronen opvliegen."

No. 67: „Van af een plat dak heb ik gezien, dat het derde raam in de 2e verdieping, gerekend van af het Z. W. bijgebouw in vlam is geraakt, en de vlam ook vandaar naar binnen is geslagen, terwijl ik bijna tegelijk de daklijst op 2 plaatsen in dien omtrek vlam zag vatten."

toenamen, niet ongelijk aan eene gasilluminatie Door de No. 87, 96, brandweer werden pogingen in 't werk gesteld om dat begin 99, 64, 76. 40. van brand, zooals het zich voordeed, te blusschen; doch

No. 87: „Toen ik beneden kwam, zag ik van de zijde van de Wittevrouwenstraat de ramen der zolderverdieping en de daaronder gelegene, branden, nog vóór dat het dak brandde.”

No. 96: „Ik heb duidelijk gezien en weet dit dus zeker dat eerst de ramen der 2. verdieping der kazerne, uitziende op de grutterij, zijn gaan branden, daarna de daarboven gelegene ramen der zolderverdieping en eindelijk de daklijst, waarna in een oogeblik het gansche gebouw in brand stond.”

No. 99. „Ik ben nog tot aan den nok van het dak geklommen van het zuider bijgebouw, en zoude ik daar de brandende daklijst wel hebben bereikt, doch zeer kort daarna hoorde ik reeds de pannen van het dak vallen en de vlammen door het dak slaan.”

No. 64. Ik zag dat de kroonlijst achter de grutterij begon te branden en tegelijkertijd uit de daaronder gelegen ramen, waarvan de ruiten reeds gesprongen waren, dikke rookwolken kwamen en zag tevens de kozijnen branden, kort daarna een paar meter boven de kroonlijst zich in het dak een gat ontwikkelen, waaruit eerst rook en daarna de vlammen sloegen, en stond spoedig daarna de geheele kazerne in brand.”

No. 76. „Van uit een bovenkamer bij den heer v. A., zag ik + 4 uur, dat de lijst der kazerne en een raam van de 2. verdieping onder de lijst en ter hoogte van den brand bij P. vlam gevat had.”

No. 40. „Te ruim 4 uur dacht ik wij den brand meester waren, maar zag toen tevens van de daklijst der kazerne, vlak boven de grutterij, ter lengte van $\pm 1\frac{1}{2}$ meter, eenige vlammetjes als van eene gasilluminatie, doch van weinig beteekenis, doch schier tegelijk in de daaronder gelegen ramen der 1e verdieping, ongeveer boven de rustkamer, dat daar de kazerne van binnen in brand stond. Zeer kort daarna zag ik datzelfde in de daarboven gelegene

No. 88, 7, 47, zonder dat in overleg met de militaire macht een geregeld plan was gemaakt. Van uit den gang tusschen het Hoofden Zuiderbijgebouw trachte men met de stoomspuit n°. 2 de brandende lijst te bereiken. Met stoomspuit n°. 1 trachtte men die uit de kloosterpoort te blusschen, terwijl ook nog door

ramen der 2e verdieping, terwijl zeer kort daarna de vlam door het dak sloeg. Ik heb nog met een straalpijp in die ramen gespoten, doch was de brand reeds te hevig."

No. 88. „Ik zag nog niets aan de kazerne, doch toen ik, na mij eenige oogenblikken te hebben verwijderd, aldaar terug kwam, zag ik reeds den brand binnen de kazerne, door een der drie kleine ramen op de 1e verdieping, achter het perceel van den heer P. en tevens de daklijst branden."

No. 7. „Omstreeks $\frac{1}{4}$ vóór 4 uur bij den brand teruggekomen, stond de grutterij in lichtelaaie vlam, doch zag ik van de kazerne niets dan eenige rook door de pannen heenkomen; eerst een kwartier daarna heb ik de daklijst in brand zien staan."

No. 47. „Toen ik op het Lucasbolwerk stond, heb ik voor 't eerst uit het dak der kazerne van onder de pannen eerst één en vervolgens meer vlammetjes zien ontstaan, terwijl zeer kort daarna, misschien 3 à 4 minuten, het dak op verschillende plaatsen geheel in brand stond, terwijl eerst daarna ook de kroonlijst in vlam is geraakt."

No. 65. Van uit de Rietsteeg heb ik langzamerhand een vuurregen uit de grutterij zien opgaan, die langzamerhand (er was nog al veel wind) hooger kwam en eindelijk de daklijst bereikte, terwijl ook spoedig daarna uit het dak vlammen als fakkels opstegen."

No. 4: „Ik zag al spoedig vóór de grutterij aan de Witte-vrouwenstraat staande, dat de goot der kazerne min of meer brandde en was er toen nog geen stoomspuit in werking."

No. 12: „Reeds zag ik eene menigte menschen naar huis gaan in het denkbeeld dat men den brand meester was, toen ik de daklijst der kazerne, zijde Ridderschapstraat in vlam zag staan."

verschillende handsputten en beide militaire spuiten daartoe No. 15, 22, pogingen werden aangewend, doch alles vruchteloos. Een 28, 29, 30, 36, lid der brandweer deed een hoofdofficier roepen en 2 militaire 39, 42. opzichters waarschuwen; een ander beklom met een pijpgast

No. 15: „Te ruim 4 uur kwam de stoomspuit. Reeds waren wij den brand genoegzaam meester toen ik hoorde zeggen er brand in de kazerne was en zag ik dat daklijst der kazerne boven de grutterij brandde.”

No. 22: „Toen ik weer beneden kwam zag ik dat de vlammen hooger gingen en langs den muur de kroonlijst der kazerne bereikten en die langzamerhand vuurvatte.”

No. 28: „Omstreeks een uur daarna (3 uur) zag ik een klein vonkje in een der consoles van de daklijst der kazerne, 't geen langzamerhand toenam.”

No. 29: „Eenigen tijd daarna zag ik dat de daklijst der kazerne begon te gloeijen, en, nadat de grutterij was ingestort zag ik dat het kozijn van een raam der kazerne, het derde van boven, brandende was.”

No. 30: „Onder de goot der kazerne zag ik een vlammetje ontstaan.”

No. 36: „Spoedig zag ik aan de daklijst der kazerne aan den kant naar den Singel een klein vlammetje, dat zich slechts langzaam uitbreidde en kan het een half uur daarna geweest zijn, dat ik reeds het dak der kazerne over een uitgestrektheid van een paar meters in den brand zag staan, en was er toen aan het reddden der kazerne niet meer te denken.”

No. 39: „Boven aan de lijst der kazerne, juist boven de grutterij, zag ik een klein vonkje, dat langzamerhand een kooltje werd, vervolgens een vlam en duurde het niet veel meer dan vijf minuten dat de vlam over de lijst heen, onder de pannen doorsloeg.”

No. 42: „Terwijl ik $\pm$ te $\frac{1}{4}$ vóór 4 ure in de achterkamer bij P. uitzieende op de grutterij, stond, zag ik van de daklijst der kazerne, vlak vóór mij een klein vlammetje ontstaan van $\pm$ een halven meter.”

No. 51, 61, en bijgestaan door militairen niet zonder levensgevaar met 63, 71, 78, 92, de slang der stoompijp het dak van het Z.O. bijgebouw, 101, 17. doch dreven hen de geweldige hitte terug; sommigen be-

No. 51: „Ik zag aan de daklijst der kazerne eenige kleine vlammen ontstaan, die echter in mijn oog van zoo weinig betekenis waren, dat ik mij voorstelde spoedig weer naar huis te kunnen gaan.”

No. 61: „Langs de Wittevrouwenstraat terug gaande, merkte ik op dat de kroonlijst der kazerne begon te branden, en weldra ook door het dak zich vlammen vertoonden, zoodat ik voor mij, aanstonds den indruk kreeg, dat de geheele kazerne zou afbranden.”

No. 63: „Niet lang daarna heb ik een glimmende punt aan de daklijst gezien, die een kwartier later reeds zóó was toegenomen, dat weldra het geheele dak in brand stond.”

No. 71: „Weg gaande zag ik aan de daklijst der kazerne eenige vlammetjes, en toen ik aanstonds teruggekeerd was, zag ik de lijst aan het branden.”

No. 78: „Ik zag de lijst der kazerne op 2 verschillende plaatsen vuur vatten, dat langzaam toenam, zonder dat aan de daaronder gelegen ramen iets te bespeuren was. Spuitgasten hebben nog getracht met hun spuit die daklijst te bereiken, doch het gelukte hun niet. Eindelijk zag ik dat de beide brandende punten der daklijst zich vereenigden, waarop spoedig de brand zich aan het dak mededeelde.”

No. 92: „Ik reken dat ik er $\pm \frac{1}{2}$ uur zal geweest zijn, toen ik voor het eerst aan den Z.W. hoek der daklijst vuur zag, doch van geen groote beteekenis, terwijl na verloop van een kwartier het geheele gebouw in brand stond.”

No. 101: „Van daar (het dak van den heer de Gr.) zag ik aan de daklijst der kazerne een vlammetje ontstaan, naar 't mij voorkwam sloeg die van binnen naar buiten uit, terwijl in een kort oogenblik daarna het geheele gebouw in brand stond.”

No. 17: „Niet lang nadat ik daar gekomen was heb ik opgemerkt dat uit de grutterij vermoedelijk brandende boekweitdoppen

gaven zich zonder op het gevaar te letten op de daken No. 25, 32, aan den Z.W. hoek der kazere; weer anderen gingen de 41, 45, 49, 51, kazerne in, ten einde zoo mogelijk van binnen het dak 63, 78, 91, 38.

naar boven vlogen en de goot van de kazerne bereikten, ten gevolge waarvan ik kleine vlammen zag ontstaan, die zich langzaam uitbreidden en eindelijk door een raam naar binnen sloegen."

No. 25: „Ik heb gezien dat de stoomspuit getracht heeft de daklijst te bereiken doch vruchteloos."

No. 32: „Ik heb 2 stoomspuiten bij den brand in werking gezien, doch konden die op verre na niet het dak der kazerne bereiken."

No. 41: „Beide stoomspuiten waren toen reeds bezig om den brand der daklijst zoo mogelijk te blusschen, doch konden die lijst niet bereiken."

No. 45: „In plaats van op de ramen spoot de stoomspuit op de penanten en kon die niet hooger komen dan tot aan de le verdieping."

No. 49: „Vruchteloos trachtte men met de stoomspuit het dak te bereiken."

No. 51: „Ik heb niet gemerkt dat er eenige pogingen zijn aangewend, om den brand der dakgoot in 't begin te stuiten, zooals ik meen, dat men met de stoomspuit gemakkelijk had kunnen doen, immers later heb ik gezien dat men met de stoomspuit over de daklijst heen heeft gespoten."

No. 63: „De beide stoomspuiten stonden naast elkander op de Wittevrouwenbrug; één daarvan kon geen vuur maken en de ander trachtte de daklijst te bereiken, doch kwam slechts halverwege de kazerne."

No. 78: „Drie spuitgasten hebben nog getracht met hun spuit de daklijst te bereiken, doch het gelukte hun niet."

No. 91: „Ik heb opgemerkt dat de spuiten de daklijst niet hebben kunnen bereiken, toen de kroonlijst begon te branden."

No. 38: „Ik ben het gevaar dat de kazerne liep inziende, ingevolge mijne instructie, den overste v. Teijlingen gaan roepen,

No. 3, 69, 21. te bereiken, doch na met veel moeite op de zolderverdieping te zijn gekomen dreef hun de geweldige rook en het geroep: „de kazerne is in brand” terug, en duurde het

---

ben naar de poort der kazerne in de Ridderschapstraat gegaan, heb daar een soldaat gevraagd om 2 militaire opzichters te waarschuwen en hoorde ik nagenoeg op hetzelfde oogenblik in de nabijheid roepen: „er is brand in de kazerne” en zag ik op de Wittevrouwenstraat gekomen toen ook zelf aan de daklijst aan de Wittevrouwenbrug een klein lichtje onder de daklijst aan een console der kazerne als van een drie cents kaars, dat zich zeer langzaam verspreidde gelijk een gasilluminatie, en duurde het slechts $\pm$ 10 minuten toen ik de vlam onder de pannen door het dak zag uitslaan. Ik heb gezien dat men getracht heeft met de stoomspuit den brand aan de daklijst te blussen, soms gelukte dit, doch ging dit met te weinig kracht om de vlam voor goed te blussen, zoodat een oogenblik daarna dit vlammetje weer zichtbaar werd.”

No. 3: „Bij het bespeuren van den brand aan de lijst der kazerne ben ik in overleg met de brandmeesters in de kazerne gegaan, heb daar den weg gevraagd aan een kapitein, en ben toen naar boven gegaan, heb daar een luitenant ontmoet en ben met beide heeren weer moeten vertrekken uithoofde de damp. Zonder met genoemde heeren iets te hebben besproken heb ik mij ijlings van daar verwijderd.”

No. 69: „Ik heb nog getracht met eenige emmers water, die altijd op het magazijn aanwezig zijn den brand te blussen in mijn magazijn voor de veldartillerie, gelegen op de zolderverdieping aan de zijde der brandende grutterij, waarvan ik alleen den sleutel heb, doch hielp dit niet meer en is toen daarna nog bij mij gekomen iemand van de brandweer wiens naam ik heb opgeschreven.”

No. 21: Ik ging, omdat ik de daklijst der kazerne zag smeulen, deze binnen, ongeveer $\frac{1}{4}$ over 4 ure. Op de binnenplaats vond ik eenige hoofdofficieren die ik verzocht mij den naasten weg te wijzen om bij de daklijst te komen en werd mij gezegd, dat ik

dan ook slechts kort of de vlammen sloegen door het dak en viel er aan blusschen van het hoofdgebouw niet meer No. 75.

8 afdelingen hoog de trappen op moest en begaf ik mij aanstonds op weg. Onder weg zag ik wel militairen bezig met goederen af te dragen, maar niemand die even als ik, zich om de daklijst bekommerde; toen ik eindelijk de zolderverdieping bereikt had ontmoette ik één officier, dien ik ook weer vroeg hoe bij de lijst te komen; deze deed voor mij een deur open zeggende: „dat is de deur van het magazijn en op zijde daarvan is het gedeelte brandende lijst.” Ik kon daar echter niet blijven van wege de geweldige rook, waarom die officier de deur ook weder dicht deed; genoemde officier vroeg bij die gelegenheid tevens naar mijn naam en kwaliteit. Op den zolder waren mineurs bezig met goederen weg te dragen; één van hen vroeg ik nogmaals mij den weg naar de brandende lijst te wijzen, doch antwoordde mij die dat daar geen gelegenheid was, aangezien het dak was afgeschoten. Ik vroeg hem nog om gereedschap, toen ik op eens beneden hoorde rcepen: „de kazerne is in brand” en naar beneden den trap afgaande was de rook, die naar boven sloeg, zoo dik dat ik niet zonder moeite den weg naar beneden vond. Toen ik beneden kwam zag ik al spoedig de vlam uit het dak der kazerne slaan.”

No. 75: „Al aanstonds zag ik aan de daklijst der kazerne op de hoogte van den gang tusschen het hoofd- en zuider bijgebouw een vlammetje ontstaan, waarop ik den opperbrandmeester opmerkzaam maakte. Ik ben toen het plein opgegaan, om te zien hoe er bij te komen en toen ik van daar weer in den gang terug kwam, zag ik reeds dat de daklijst en ook de daar onder zijnde ramen van 2 verdiepingen der kazerne in brand stonden; ik ben toen met een slang op een plat boven de 1e verdieping van het zuider bijgebouw gegaan, doch dat kon ons niet houden en ben toen van daar met militairen en een pijpgast op het dak geklommen van het zuider bijgebouw; terwijl mijn slang door touwen van de militairen aan de ladder verbonden werd, zoodoende alleen

No. 95. te denken, maar moest men meer bedacht zijn op de nevengebouwen die behouden zijn gebleven.

Zie hier in korte trekken den loop van den brand be-
zien van de zijde der brandweer. Wenden wij ons nu tot
de bewoners der kazerne, bestaande uit ongeveer 600
man, zijnde mineurs, vesting-artilleristen en infanteristen.

No. 86, 44. Een sergeant der infanterie, die dien nacht de wacht
had, ontdekte circa $\frac{1}{4}$ over 3 uur bij het doen eener ronde

was het mogelijk die zware slang naar boven te brengen. Toen
wij echter daar boven kwamen, zagen wij dat het te laat was,
doordien in eens de brand schrikbarend was toegenomen en wij
op eigen levensbehoud bedacht, naar beneden moesten gaan. Toen
ik weer beneden kwam stond de kazerne in lichte laaie vlam."

No. 95. „Toen ik $\pm$ 4 uur bij den brand kwam, brandde
reeds de lijst der kazerne; ik ben onmiddellijk met mijn spuit
gaan werken in een gang, tussehen het hoofd- en zuiderbijgebouw,
en het dak van laatstgenoemd gebouw beklommen en van daar
heb ik getracht de brandende lijst boven de grutterij te bespuiten
doch gelukte dit niet."

No. 86: „Ik had dien nacht de wacht in de kazerne; circa $\frac{1}{4}$
over 3 ure deed ik de ronde; op de binnenplaats zag ik een
kleine rookwolk; meer rook ontdekte ik bij de privaten der mi-
neurs, ook brandlucht. Ik ben even de kazerne uitgelopen naar de
Wittevrouwenstraat, en zag toen achter het huis van P. veel rook
opstijgen; op straat was het toen nog zeer stil. Ik heb onmiddellijk
den adj.-onderoff. laten roepen, alsmede den overste en verdere
officieren, er is toen spoedig alarm geblazen en zijn de troepen
gewapend naar beneden gekomen."

No. 44. „Toen ik dien nacht ongeveer ten half vier uur met
den heer G. in de kazerne kwam, was er juist alarm geslagen en
traden de manschappen aan; door de kazerne gaande zag ik dat
het dak van een privaat, belendende aan het brandende perceel,
brandde; ik heb het doen afhakken en gezien dat eene spuit der
brandweer van uit het binnenplein der kazerne daarhenen geleid werd.

op de binnenplaats der kazerne, en bij de privaten der mineurs in den Z.w. hoek brandlucht; hij gaat even de straat op en ziet om den hoek der Wittevrouwenstraat gekomen, waar het nog stil is, rook uit de grutterij van P. stijgen, en overtuigd dat daar brand is, roept hij inge-

No. 73, 74,
80, 81.

No. 73. „Ik woon hoek Kapelstraat; circa 3 uur werd ik gewekt door een mineur, wien ik hoorde roepen dat er brand was in de kazerne; ik ben aanstonds opgestaan en door een poort van het zuiderbijgebouw der kazerne binnengegaan en zag ik van daar de grutterij in brand staan. In de kazerne komende hoorde ik reeds manschappen bezig met het wegdragen van goederen, en spoedde ik mij naar mijn magazijn, naast de wapenkamer der infanterie, op den beganen grond, waarvan 3 ramen uitzien op de bedoelde grutterij, die door den brand verlicht waren, doch, als zijnde niet onmiddellijk aan het brandende perceel, niet gevaarlijk.”

No. 74. „Ik werd dien nacht gewekt door den kommandant der politiewacht; opstaande keek ik op de pendule en zag, ik weet het dus zeker, dat het $\frac{1}{4}$ 4 uur was. Ik ben toen over de plaats gegaan en zag toen in den gang van den ZW. hoek der binnenplaats licht komen van het privaat der mineurs, welk privaat onmiddellijk grenst aan de brandende grutterij; ik ben onmiddellijk naar dien hoek gegaan en daar de grutterij in brand ziende staan, heb ik circa 5 minuten na $\frac{1}{2}$ 4 alarmsignaal laten blazen, met kommando „klaarmaken”; het was toen nog doodstil in de kazerne. Binnen een goed kwartier was de troep op de binnenplaats aangekomen om af te marcheeren naar het Wolfenplein, de wapens daar neer te leggen en ongewapend terug te keeren.”

No. 80. „Omstreeks 3 uur hoorden wij dien nacht alarm slaan, kleedden wij ons spoedig aan en gingen naar beneden.”

No. 81. „Tusschen 3 en $\frac{1}{2}$ 4 ure werd ik dien nacht door een sergeant van de wacht gewekt, met het bericht, dat er brand vlak achter de kazerne was ontstaan; ingevolge de reglementen heb ik onmiddellijk de noodige orders gegeven; daarna kwamen er eenige officieren en werd de order gegeven voor de 2. comp.

No. 84, 85, volge zijne instructies den adj.-onderofficier van zijn wapen, die alarm doet blazen, de officieren roepen en de troepen op de binnenplaats doet aantreden. Evenzoo doen de sergeanten der vesting-artillerie en van de mineurs, die dien nacht de wacht hadden, zoodat, toen omstreeks $\frac{1}{2}$ 4 uur

---

om naar het Lucasbolwerk te gaan, de 3. comp. de wapenkamer te ontruimen en de 1. en 5. comp. de slaapzalen te ontruimen."

No. 84. „Ik stond dien nacht van 2 tot 4 ure op post in de Ridderschapstraat bij de kazerne; te 2 ure was ik uit de wacht gekomen, zijnde de hoekkamer rechts en had ik toen nog niets gemerkt of geroken. Circa $\frac{1}{2}$ 4 ure hoorde ik een nachtwacht brand roepen en verkeerd slaan en ofschoon ik niets zag, heb ik aanstonds de wacht gewaarschuid."

No. 85. „Ik had dien nacht de wacht en ging ik naar het onderofficiersprivaat, grenzende nabij de grutterij, waar ik een sterke brandlucht ontdekte, ik ging onmiddellijk weer naar de wacht, vertelde dit daar en ben met een sergeant der mineurs er nogmaals heen gegaan en heb toen onmiddellijk den adjudant-onderofficier laten roepen, ben even daarna naar de Wittevrouwenstraat geloopt en zag ik daar toen van achteren van een der daar staande huizen vonken opstijgen; het was er toen nog dood stil en alle huizen gesloten. Ik ben toen onmiddellijk weer naar de kazerne gegaan, werd daar alarm geblazen en heb last gegeven tot het naar buiten brengen der brandspuiten.

No. 86. „Toen ik te 4 ure bij den brand kwam, stond de grutterij te branden; men was bezig met onze spuiten, doch aangezien 2 er van nagenoeg onbruikbaar zijn, heb ik die laten inrukken; de derde heeft echter gewerkt bij het Zuider bijgebouw, waarbij de sergeant B. zich flink gedragen heeft. Ik ben naar boven gegaan en ben door een dakraam in het magazijn der vesting-artillerie het dak der kazerne beklommen in de dakgoot van den z. o. vleugel, tot aan den nok van het dak. Ik zag dat het geheele dak nat was, zoodat, ofschoon er veel vonken over en op het dak vlogen, deze in 't geheel geen schade aanrichtten. Ik ben misschien wel 12

onderscheiden officieren waren toegesneld zij de reglementen No. 88, 91, behoorlijk vonden opgevolgd. De beide bruikbare spuiten 97. werden onmiddellijk in werking gesteld in den gang tusschen

---

min. blijven zitten, bepaald met het doel om het dak te surveilleeren, en zoude ik met den heer de L., die bij mij was, brandzeilen gaan leggen, toen op eens de wind scheen te draaien en een kolossale rookwolk naar ons toekwam en ons noodzaakte door hetzelfde dakraam weer terug te gaan, en begon het toen op het magazijn te rooken, en toen ik beneden kwam zag ik aan de zijde van de Wittevrouwenstraat de ramen der zolderverdieping en de daaronder gelegene branden, nog vóór dat het dak brandde."

No. 88. „Ik was dien nacht officier van het brandpiket bij de artillerie. Omstreeks $\frac{1}{4}$ 4 kwam ik bij het brandende perceel, ben aanstonds de kazerne ingegaan en waren daar reeds onze manschappen bezig onze spuiten naar buiten te halen; twee daarvan zijn slechts in geval van brand bruikbaar; ik ben onmiddellijk met die spuiten in den gang tusschen het hoofd- en zuiderbijgebouw gaan staan en heb van daar zoowel op de grutterij als op den muur der kazerne doen spuiten; in het brandspuithuisje liggen ook brandzeilen, doch is daarvan, zoover ik weet, geen gebruik gemaakt."

No. 91. Toen ik omstreeks $\frac{1}{2}$ 4 uur bij den brand kwam en in de kazerne arriveerde, stonden mijne troepen reeds gereed om naar de verschillende appartementen te gaan; ik merkte toen nog geen rook hoegenaamd en hoorde ik in tegendeel reeds dat de brand bij P. gebluscht was; kort daarna echter bemerkte ik dat het Westel. privaatgebouw aan het branden was en daarheen gaande zag ik het dak daarvan branden en was men daar bezig te spuiten."

No. 97: „Bij afwezigheid van officieren ben ik voor mijn wapen de eerstaanwezende in de kazerne: in geval van brand luidt mijne instructie, dat ik onmiddellijk de officieren moet laten waarschuwen, alarm blazen en de spuiten naar buiten doen halen en in gereedheid laten brengen. Ik heb al de voorschriften zoo gaauw mogelijk opgevolgd. We hebben 2 stel spuiten waarvan slechts één stel

No. 105. het Hoofd- en Zuider bijgebouw en werd daarmede gespoten zoowel op de grutterij als op den muur der kazerne;

---

deugdelijk en bruikbaar is. Ik heb onmiddelijk laten pompen en onze spuiten geplaatst tusschen het hoofd- en zuider bijgebouw, met het doel om van daar de kazerne te bewaren. Ook heb ik nog de manschappen met een brandladder boven het privaat der mineurs, van daar de brandende lijst doen bespuiten en heb ik mij daarna voornamelijk bepaald met bewaring van het Z. bijgebouw, 't geen mij gelukt is.

No. 105: „Te $\frac{1}{2}$ 4 ure werd ik gewekt en zag toen op mijn horloge dat het juist $\frac{1}{2}$ 4 was; ik kwam te $\frac{1}{4}$ vóór 4 ure in de kazerne, daar wachtte mij aan de poort mijn onderadjutant, die mij rekenschap gaf van hetgeen hij gedaan had en ik goedkeurde; toen verzocht ik hem mij de plaats te wijzen waar de brand was, en in den gang in den Z. W. hoek der binnenplaats komende zag ik daaraan het privaat der mineurs dat de boel in brand stond. Achter tegen het gebouw was er een violente massa vuur. De wapenkamer van mijn dépôt is de helft van zaal 12 (de kleine Westel. helft). Daar binnen komende moest men door de hevige rook eerst de glazen stuk slaan om lucht te krijgen. Ik verzocht, dat men een spuit van de brandweer op het binnen plein zoude doen aanrukken, en is die ook spoedig gekomen; ik dacht toen nog niet aan een brand boven in het gebouw. De Commandeur dier spuit heeft daar flink doen werken, zoodat 't mij gelukt is de daar aanwezige wapenen te redden. Kort daarop merkte ik op dat het zoo licht werd, en bemerkte ik dat aan de nokbalk tegenover het laatste derde gedeelte van het magazijn der veldartillerie zich vlammen vertoonden, die soms uitgingen en zich daarna weer op nieuw vertoonden. Toen ik vervolgens naar buiten ging zag ik ook dat de gevellijst aan de Zuidzijde vlam had gevat. Ik ben toen met den onderadj. en een kwartiermeester naar onze magazijnen gegaan. Op onze werkkamer gekomen zag ik in het daaraan grenzende magazijn der artillerie vlammen maar geen rook. Ik liet al het laken van daar naar de keurkamer

de verschillende zalen werden zoo spoedig mogelijk ont-ruimd, doch was men slechts even met de ontruiming der magazijnen op de zolderverdieping aangevangen, toen reeds een langer verblijf daar onmogelijk werd, en ook hun niets anders overig bleef dan zich ijlings uit de kazerne te verwijderen. Twee officieren hebben nog het dak der kazerne door een dakraam beklommen, ten einde dat met brandzeilen te beleggen, doch scheen hun dat in 't eerst onnoodig

brengeu. Ik ging zelf naar beneden om ruimte te maken en riep dat men zoude begiunen met het laken naar beneden te werpen, doch had men nauwelijks eenige stukken naar beneden gegooid toen de offic. en verdere manschappen naar beneden kwamen rennen, zeggende dat ze boven het niet konden uithouden door de hevige rook en zag ik spoedig daarna de geheele lijst in brand vliegen.

No. 106: „Toen ik dien nacht in de kazerne kwam bevond ik, dat mijn adj.-offic. reeds al de noodige orders in geval van brand gegeven had, zoo dat ik niet anders dan zijne activiteit kon prijzen.”

No. 70: „In de kazerne komende heb ik brandzeilen gevraagd uit het magazijn van materieel der vesting-artillerie, en ben zelf aanstonds gegaan naar mijn magazijn (vesting-artillerie) waarvan ik alleen de sleutels heb. Mijn magazijn is gelegen op de zolderverdieping, noordelijke helft van den vleugel aan de grachtzijde, welke vleugel gedekt wordt door een dubbel dak, waar tusschen een zakgoot. Ik ben dadelijk bedacht geweest om het dak der kazerne aan het bedreigde punt tegen gevaar te beveiligen door het leggen van brandzeilen; terwijl ik op het magazijn ± 160 emmers water had om die zeilen nat te houden en was mijn voornemen om daartoe nog verder water te laten aanvoeren. Met eenige vesting-artilleristen ben ik aanstonds door een dakraam in de zakgoot geklommen, doch toen ik gevorderd was tot de zijde der Wittevrouwenstraat, kon ik het door de rook daar niet langer uithouden. Aan het dak zelf was toen nog niets

doordien het dak vochtig was en de daarop vallende vonken daardoor geen kwaad deden, doch later toen de wind scheen te keeren werden zij ook door de rook van daar gedreven en op de zolderverdieping teruggekomen, vonden zij die reeds gevuld met rook. Van andere maatregelen tot behoud der kazerne door militairen genomen is der Commissie niet gebleken.

Naar aanleiding van deze korte uiteenzetting der feiten zooals die uit de verklaringen der gehoorde getuigen zijn gebleken, doen zich onderscheidene vragen ter beantwoording op, als:

- I. Waar moet de brand in de kazerne geacht worden te zijn ontstaan?
- II. Waardoor is die zoo verbazend snel toegenomen?
- III. Was die hetzij van burger- hetzij van militaire zijde niet te voorkomen of te stuiten?
- IV. Wat valt naar aanleiding van *dezen* brand omtrent de handelingen en inrichting der brandweer in 't algemeen en omtrent het gebruik der stoomspuiten in 't bijzonder aan te merken?

---

te bespeuren. Bij mijne komst in het magazijn bespeurde ik nog geen rook en toen ik ongeveer 6 min. daarna weer door hetzelfde dakraam in mijn magazijn kwam, was daar zoo veel rook, dat ik het niet kon uithouden. Ik heb toen de ramen laten openzetten en nog zooveel mogelijk goederen gered, totdat ik uit de binnenramen zag, dat de brand door het dak van het magazijn der veld-artillerie sloeg. Nog steeds op mijn magazijn zijnde, hoorde ik een knetterend geluid en dacht ik dat het kwam van de stoomspuit, doch zag weldra dat het niet zoo was en dat het dak boven mij in brand stond, waarop ik mij naar beneden heb moeten begeven."

De vraag, hoe de brand in de grutterij is ontstaan, No. 28, 4, 48, gaan wij stilzwijgend voorbij; dat blijft, gelijk bij zoo menigen brand, een raadsel. Wellicht is die reeds lang vóór de ontdekking ontstaan; in geen geval is die te wijten aan de brandweer, en, ofschoon door een enkele de meening is uit- doch door anderen tegengesproken, dat die brand met behulp van extincteurs sneller had kunnen zijn gebluscht, mag men echter aannemen, wanneer men bedenkt, dat die brand eerst te ruim 3 uur is ontdekt, dat $\frac{1}{4}$ na 3 uur alarm is gemaakt en die te 4 uur zoo goed als gebluscht was, dat de brandweer dáár niet zonder gunstig gevolg is werkzaam geweest.

Omtrent punt I loopen de gevoelens zeer uiteen en dienen wij daarom eenigzins uitvoeriger bij de verschillende niet altijd overeenstemmende verklaringen der getuigen stil te staan. Gedeeltelijk is dat verschil te verklaren door de plaats van waar- en het oogenblik waarop men den brand gadesloeg, waarbij vooral het tijdstip, dat de kap der grutterij instortte in aanmerking komt. Zoo zag de 2. get. in de kloosterpoort staande de lijst der kazerne smeulen; de 4. get. al spoedig in de Wittevr.

No. 28. „In den avond vóór den brand tusschen 11 en $\frac{1}{2}$ 12 ure ben ik nog in de grutterij geweest, zooals altijd zonder licht, en heb toen niets gemerkt of geroken van brandlucht. Na dat uur en tot het uitbreken van den brand is er niemand meer binnen geweest.”

No. 4. „Ik vermoed dat de brand in de grutterij reeds ten 2 uur was begonnen, doch kan die best tot aan het uitbreken van den brand ($3\frac{1}{4}$) gesmeuld hebben.”

No. 48. „Ook met een extincteur was men, geloof ik, den brand der kazerne eerder meester geweest.”

No. 32. „Ik geloof niet dat men met extincteurs den oorspronkelijken brand had kunnen bedwingen.”

straat, dat de goot der kazerne min of meer brandde; vermoedelijk iets later zag de 12. get. dat de daklijst, zijde Ridderschapstraat, in vlam stond. De 15. get. zag staande in de slop, dat de daklijst boven de grutterij brandde; de 22. get. zag, dat de vlammen der grutterij langs den muur de kroonlijst bereikten en die langzamerhand vuur vatte; de 38. get. verklaart, dat hij in de Wittevr. str. aan de daklijst naar de Wittevr. brug een klein lichtje onder de daklijst aan een console als van een 3 cents kaars zag, dat zich zeer langzaam verspreidde gelijk een gasilluminatie; de 39. get. zag uit den zolder zijner woning in de Ridderschapstr. waar hij de vlam der grutterij eerst niet meer zien kon aan de lijst der kazerne een klein vonkje; de 42. get. zag uit de achterkamer bij P. aan de daklijst een klein vlammetje ontstaan; de 51. get. zag van den zolder van het huis des heeren de Gr. aan de daklijst eenige kleine vlammen ontstaan, die echter z. i. van zeer weinig beteekenis waren; de 61. get. keerde reeds van den brand terug, toen hij langs de Wittevr. straat gaande zag dat de kroonlijst begon te branden en weldra zich ook door het dak vlammen vertoonden; de 86. get. heeft de daklijst der kazerne vlak boven de privaten in brand zien gaan, doch ging dit, volgens hem, langzaam.

Sommige get. hebben tegelijk brand bespeurd zoowel aan de daklijst als aan en ook binnen de daaronder gelegen ramen der kazerne uitziende op de grutterij als: de 4. get., die verklaart van uit den tuin achter de woning van den heer B. aan de daklijst der kazerne vlak boven de grutterij eenige vlammetjes van weinig beteekenis te hebben opgemerkt, doch schier tegelijk, dat in de daaronder gelegen ramen der 1. verdieping, ongeveer boven de rustkamer, de kazerne van binnen reeds in brand stond; de 64. get. zag dat de kroonlijst achter de

grutterij begon te branden en tegelijkertijd uit de daaronder gelegen ramen dikke rookwolken kwamen; de 99. get. zag, staande in de goot van het zuiderbijgebouw dat de daklijst nog slechts aan één punt brandde maar tevens zag hij door 2 ramen op de 1. verdieping boven de kloosterpoort, dat het gansche gebouw daar reeds in brand stond. De 93. get. verklaart, dat hij circa $\frac{1}{2}$ 5 uur uit een gang der kazerne zag, dat het dak der grutterij was ingestort en een der daarachter gelegen ramen op de 1. verdieping brandde en tevens dat de daklijst der kazerne op diezelfde hoogte vuur had gevat, toen nog ter grootte van den bodem eener pet.

Sommigen hebben eerst vuur aan de ramen en daarna aan de lijst bespeurd, als de 55. get., die het eerst een vonk zag in het 1. raam der 1. verdieping tegenover den trap van den Z.W. hoek der kazerne; de 59. get. verklaarde verder, dat hij bezig zijnde uit den tuin van den heer B. op de grutterij te spuiten, eerst een raam der kazerne op de 1. verdieping tegenover den trap in den Z.W. hoek en het daarnaast liggende raam naar de zijde van de Wittevrouwcnpoort vlam zag vatten, en spoedig daarna geheel in brand staan, en ontdekte, dat daar de kazerne van binnen reeds in brand stond vóór dat daarna de daklijst vuur vatte, even zoo verklaart de 58. get. De 62. get. zag, staande vóór het huis van den slachter v. S., eerst de kozijnen van een raam op de 2. verdieping der kazerne, vlak boven P. vlam vatten, die van daar naar de zolderverdieping oversloeg, en de kroonlijst en het dak bereikte. De 69. get. stond op een plat dak achter het huis zijns vaders, het derde huis van de Ridderschapstraat, en zag van daar, dat het 3. raam in de 2. verdieping gerekend van af het Z. W. bijgebouw in vlam is geraakt en de vlam van daar naar binnen is geslagen. De 89. get. verklaart aan

de zijde van de Wittevrouwestraat de ramen der zolderverdieping en de daaronder gelegene ramen te hebben zien branden nog vóór dat het dak brandde. De 96. get. verklaart duidelijk te hebben gezien en dus zeker te weten, dat eerst de ramen der 2. verdieping der kazerne, uitziende op de grutterij, zijn gaan branden, daarna de daarboven gelegen zolderverdieping en eindelijk de daklijst; dat hij van zijn standplaats de ramen der 1. verdieping niet konde zien. De 103. get. verklaart uit den tuin van den heer B. door 2 zolderramen der kazerne te hebben gezien, dat binnen daar reeds brand was ontstaan en eerst daarna de lijst aan de daar aanwezige consoles in brand geraakte. Met deze verklaringen moeielijk te rijmen is die van den 78. get., die uit een naburig bovenvertrek de lijst der kazerne op 2 plaatsen zag vuur vatten zonder dat aan de daaronder gelegene ramen der kazerne iets te bespeuren was.

Merkwaardig zijn vooral de verklaringen van die getuigen, die het instorten der kap van de grutterij hebben gezien, als van den 59. get., die verklaart omstreeks 4 ure van het dak van den heer H. de kap der grutterij te hebben zien instorten, waardoor 2 ramen der kazerne tegenover de dakgoot zichtbaar werden, die geheel uitgebrand waren maar nog vlamden. Hetzelfde verklaarde de 100. get. alsook de 102. get., die op dat oogenblik hebben gezien, dat uit 2 ramen der kazerne, uitziende op de grutterij, en die vóór dat oogenblik niet zichtbaar waren, van binnen uit naar buiten dikke rookwolken kwamen. Voegt men hierbij nog de verklaringen der 49., 52., 53., 82., 65. en 75. get., die van het Lukasbolwerk, het Wolfenplein of de Rietsteeg een vuurregen uit de brandende grutterij in de richting naar het dak der kazerne hebben zien opstijgen, dan begrijpt men, welk een verschil van gevoelen er omtrent dit punt moet bestaan.

Aan een op zich zelf staanden brand der kazerne valt niet te denken, ofschoon het wel vreemd is, dat reeds 10 min. over half 4 ure, zooals de 98. get. verklaarde op zijn horologie te hebben gezien, van de binnenplaats der kazerne deze get. vlam heeft gezien in den zuidelijken vleugel aan de westzijde in kamer n°. 12, beganen grond ter hoogte van de zoldering, doch pleit alles er voor om aan te nemen, dat de brand der grutterij zich aan de kazerne heeft medegedeeld. Zooals reeds is vermeld, is in de kazerne door de militairen het eerst, en toen nog nauwelijks de brand bij P. was ontdekt, brand bespeurd in het privaat der mineurs in den Z. W. hoek, doch is die spoedig gebluscht.

Diegenen nu, die de belendende ramen der kazerne zoowel van binnen als van buiten hebben zien branden

---

No. 26. „Ik voor mij meen dat de brand niet aan het dak, maar beneden in de kazerne is ontstaan.”

No. 27. Ik houd het voor zeer waarschijnlijk, dat door die ramen de brand zich aan de kazerne heeft medegedeeld.”

No. 29. „Ik vermoed dat de brand der kazerne door genoemde ramen is ontstaan.”

No. 30. „Wanneer ik in aanmerking neem hoe snel de vlam uit het dak sloeg, moet ik veronderstellen, dat de brand niet in de goot, maar meer beneden in de kazerne is ontstaan. Voor mij is dat genoegzaam zeker geworden, nu ik achterna twee ramen in den zijgevel der kazerne heb gezien, die onmiddelijk grenzen aan het verbrande perceel.”

No. 36. „Ik kan niet aannemen dat de zoo snel verspreide brand, alleen aan de daklijst is begonnen, ook daarom niet, omdat reeds vóórdat het dak brandde, ik de militairen in allerijl en zonder kommando, de kazerne heb zien uitvluchten, waartoe geen reden zou hebben bestaan, indien toen niet reeds binnen de kazerne brand of rook was ontstaan, die dan ook zeer gemakkelijk door die beide ramen kon zijn binnengedrongen.”

No. 40, 70, vóór of te gelijk met de lijst, zijn overtuigd, dat de brand door die ramen in de kazerne is doorgedrongen; anderen, voornamelijk militairen, zijn van meening, dat de brand zich door die ramen *niet* heeft medegedeeld, daar zij in de daartoe behoorende slaapzaal zijnde, alleen de vlammen der grutterij daarlangs hebben zien flikkeren, hetgeen echter, zooals gebleken is, door anderen ten stelligste is tegengesproken, en meenden zij dat de vlammen der grutterij langs de muur der kazerne de daklijst en van daar

---

No. 40. „Ik kan dus met zekerheid verklaren (op grond van het vroeger door hem medegedeelde) dat de zoo snel toegenomen brand der kazerne niet van buiten aan de daklijst maar van binnen is ontstaan, een grond daarvoor is te meer, dat ik onmiddellijk nadat ik, als gezegd, van plaats ben veranderd, de schoorsteen der kazerne, ongeveer op den hoek der Ridderschapstraat, sterk zag rooken, en spoedig daarna vallen.”

No. 70. „Wanneer ik de ongelooflijk snelle toeneming van den brand in mijn magazijn bedenk, dan kan ik daarvan geen andere uitlegging geven, den dat de brand in een benedenlokaal onopgemerkt is ontstaan en aldaar heeft voortgewoekerd, en dus daardoor het gansche gebouw zoo spoedig geheel in brand is geraakt.”

No. 87. „Ik stel mij voor dat de aan de grutterij grenzende ramen in brand zijn geraakt door de vlammen der grutterij en van daar die vlammen van buiten naar het dak zijn opgeklimmen.”

No. 44: „Belendende aan de grutterij is op den beganen grond de wapenzaal der infanterie en daar naast het tuigmagazijn en telegraaf der mineurs. Op de 1. verdieping sliep de 5e en op de 2. verdieping de 3e comp., terwijl daar boven magazijnen gelegen zijn; die beide slaapzalen zien met ramen uit op het brandende perceel en waren dus zeer zeker sterk blootgesteld. Toen ik aldaar naar den brand ging zien, was daar zelfs nog geen rook aanwezig en waren de manschappen bezig hun goed te pakken. Toen ik ongeveer een kwartier daarna weer op die zaal kwam, belette de rook mij daar te blijven en was er toen ook

de magazijnen op de zolderverdieping hebben bereikt; No. 45, 77, deskundigen, die met den aard dier daklijst bekend zijn, 91.

niemand meer. Er zijn geen bijzondere maatregelen genomen om de meergemelde ramen te beveiligen; daar hingen petroleum lampen."

No. 45: „Tusschen $\frac{1}{2}$ 4 en 4 ure kwam ik in de kazerne in de slaapzaal mijne compagnie (de 5.) op de 1. verdieping en waren daar de manschappen bezig; voor een der ramen, 't meest aan de zijde van de ridderschapstraat zag ik gloed. Wij achten het niet mogelijk iets aan bewust raam te doen."

No. 77: „Toen ik omstreeks even vóór 4 ure in de kazerne kwam vond ik de mineurs daar reeds op de binnenplaats aange-treden en ben ik onmiddelijk gegaan naar de slaapzaal mijner compagnie (de 5.) op de 1. verdieping, grenzende aan de brandende grutterij; ik zag toen aan de daar in aanwezige ramen, uitzieende op de grutterij, wel eenige flikkering, doch niet sterk ook doordien die ramen zoo bestoven waren. Ik achtte het eigenlijk geheel onnoodig om de zaal te doen ontruimen, daar ik ook in 't geheel geen rook bemerkte, doch heb ik om alle zekerheid het bevel daartoe gegeven. Ik ben later nog meer dan eens in die slaapzaal geweest, doch heb daar in 't geheel geen rook bespeurd, maar bemerkte wel dat de gloed aan de ramen toenam, vooral in het hoekraam naast den westel. gevel van de grutterij. Ik kan niet gelooven, dat de brand der grutterij in voornoemde slaapzaal door de ramen zou zijn binnen gedrongen, te meer niet doordien na den brand nog te zien was, dat de balken op de linksche helft nog verkoold in den muur staken, en dus niet geheel verbrand waren en dat de spijlen van dié ramen aldaar nog op hunne plaats aanwezig waren."

No. 91: „Ik ontving het verzoek om op de slaapzaal der 5. comp. te komen en zag ik daar, dat langs het meest westelijke raam de vlammen speelden, rook bemerkte ik aldaar toen nog niet; voor alle zekerheid hebben wij last gegeven, om de zaal te doen ontruimen van alle mogelijke brandbare voorwerpen."

No. 22, 37, hielden dit voor onmogelijk; sommigen van hen, die een
35. vuurregen uit de grutterij in de richting naar het dak
der kazerne hebben zien opgaan, schrijven ook daaraan
het begin van brand toe, terwijl eindelijk door enkelen
de meening is uitgesproken, dat de brand zich door de

No. 22. „Ik ben overtuigd dat de brand aan de daklijst is
begonnen en zich van daar over het dak naar beneden heeft
verspreid.”

No. 37. „Ik kan niet aannemen dat de brand in de kazerne
door de daklijst is ontstaan. Immers, de muurplaat is 15 duim
dik en daarop ligt zink, naar ik hoor van n°. 16, en heeft dat
heel wat hitte noodig om te smelten, zoodat zoo snel het vuur
zich niet aan het dak heeft kunnen mededeelen. Het is dan ook
opmerkelijk dat reeds lang nadat het geheele dak nagenoeg ver-
brand was, nog een gedeelte der kroonlijst brandde, en daarvan
nog een klein gedeelte aanwezig is. Ook geloof ik niet dat de
balken, die van de grutterij door den muur der kazerne steken,
den brand zullen hebben kunnen verspreiden, en ligt het dus voor
de hand, dat de brand door de ramen van de 2e verdieping der
kazerne, belend nabij het brandende perceel, zal zijn doorgedrongen.
Eenmaal daarin gedrongen zonder eenige belemmering is het niet
vreemd, dat de brand zich van daar zeer spoedig door het ge-
heele gebouw heeft verspreid. Vooral wanneer men bedenkt, dat
in de slaapzalen houten galerijen zijn, bezet met kribben, waarin
stroozakken liggen op twee étages. Nog merk ik op dat de muur
der kazerne, ter hoogte waar de balken zich bevinden, die bij P.
in de grutterij steken, minstens 77 duim dik is, en derhalve de
bovengenoemde balken naar mijne meening niet hebben kunnen
doorbranden.”

No. 35. Het komt mij geheel onverklaarbaar voor, dat de
brand in de daklijst zou zijn ontstaan en van daar zoo spoedig
zich verspreid; ik kan niet anders aannemen, dan dat de brand
door twee ramen op de 2e verdieping der kazerne, uitzierende op
het brandende perceel, naar binnen is gedrongen.”

balken, die van de kazerne in de grutterij staken, zou No. 24, 31, hebben medegeedeeld, hetgeen echter door anderen we- 69. derom is tegengesproken.

Bij zulk een verschil van meening schijnt wel een zekere beslissing onmogelijk; onaannemelijk acht het de Commissie dat door het vlamvatten der daklijst alleen, de brand zich zoo snel in de kazerne zou hebben verspreid; de zware constructie van die lijst en de trage voortgang van dien brand, zooals die in den beginne door verschillende getuigen is waargenomen, maken dat ondenkbaar. Buitendien is door een getuige verklaard, dat hij bij tijds bij den brand gekomen, zich in allerijl heeft begeven naar zijn magazijn (van de veld-artillerie) gelegen op de zolderverdieping aan de zijde van de brandende grutterij; dat, toen hij er binnenkwam, hem aanstonds veel rook

No. 24: „Ik heb persoonlijk geconstateerd, dat tusschen de kazerne en de grutterij een gemeenschappelijke muur bestaat, dat de balken der kazerne en bijzonder van de wapenzaal tot buiten den muur van de kazerne uitstaken tot in- en beneden de balkenrij van de grutterij en overdekt waren met eene slede waarop de bemetseling was aangebracht. Ik meen dat er geen twijfel kan bestaan dat de brand door de balken tot de kazerne is overgebracht.”

No. 31: „Ik ben overtuigd dat de brand in de kazerne is ontstaan in een benedenlokaal, grenzende aan de grutterij. In de grutterij vlak boven de eest komen uit 5 à 7 balken, bestemd tot het dragen der balken waarop gedeeltelijk de muur der Willemskazerne draagt.”

No. 69: „Ik snelde naar mijn magazijn van de veldartillerie gelegen op de zolderverdieping aan de zijde van de brandende grutterij. Toen ik er binnen kwam, kwam mij aanstonds veel rook tegen en toen ik na eenige mincurs gehaald te hebben daar weer kwam, sloegen de vlammen reeds door de ramen. Ik heb op het magazijn zijnde niet gemerkt, dat het daar onmiddellijk boven gelegen dak brandde.”

No. 18, 105. tegenkwam, en dat, toen hij na eenige mineurs gehaald te hebben daar weer terug kwam, de vlammen reeds door de ramen sloegen, doch hij zelfs bij zijn vertrek niet gemerkt heeft, dat het boven hem gelegen dak brandde. Een andere getuige, die het dak der kazerne aan den Z. O. vleugel beklommen heeft en op de zolderverdieping teruggekomen, daar rook bespeurde, zag beneden gekomen aan de zijde van de Wittevrouwenstraat de ramen der zolderverdieping en de daaronder gelegene branden, nog vóór dat het dak brandde. Deze verklaringen bevestigen ten sterkste, dat er reeds brand was in de kazerne vóór dat de vlammen het dak hadden bereikt.

Ook de door sommige getuigen waargenomen vuurregen kan den brand niet hebben veroorzaakt, vooral daar het dak, zooals door één getuige is waargenomen, zeer vochtig was. Evenmin is het waarschijnlijk, dat de houten balken, die door den muur der kazerne in de grutterij staken, zoo snel hebben kunnen doorbranden, dat daardoor de brand in de kazerne zou kunnen zijn overgebracht. Wel is bij de plaatsopneming gebleken, dat van die negen balken drie geheel en drie zoo ver verbrand zijn, dat men het daglicht door de gaten kan zien, doch men vergete niet, dat die gedurende geruimen tijd ook aan de binnenzijde aan een geweldige hitte zijn blootgesteld geweest. Door 2 getuigen is verklaard dat reeds zeer spoedig een der zalen op den beganen grond, (de

---

No. 18: „Ik spoedde mij naar de wapenzaal, grenzende op den beganen grond aan het brandende perceel, en vond ik die reeds geheel gevuld met rook; die rook kwam door een houten deur, die toegang gaf tot privaten, welke privaten op de plaats stonden, grenzende nabij het brandende perceel.”

No. 105: „Wij kwamen in den gang in den Z. W. hoek der binnenplaats en zag ik daar aan het privaat der mineurs, dat de

wapenzaal) gevuld was met rook; zij meenden dat die rook kwam van de daarnaast gelegen privaten, waar het eerst in de kazerne een begin van brand is ontdekt; bij de plaatsopneming is echter gebleken, dat die privaten in den Z.W. hoek der kazerne niet veel gebrand hebben, aan één deur de verf zelf niet gebladerd was en de daksparren boven die privaten nagenoeg nog gaaf waren, zoodat het niet aannemelijk is, dat aan de zijde der privaten veel rook in de daarmede corresponderende wapenzaal der infanterie kan zijn doorgedrongen, maar dat eerder is toe te schrijven aan het smeulen der doorstekende balken. Voorts is bij de plaatsopneming waargenomen, dat de vloerplanken der 1. verdieping, voor zoover nog aanwezig, boven het tuigenmagazijn der mineurs (n°. 48, 49, 50) aan de bovenzijde niet — en de vloer in dat tuigenmagazijn alleen voor een deel aan de bovenzijde verkoold is, waaruit moet worden afgeleid, dat de brand niet op de verdieping gelijk vloers maar op de eerste verdieping of daarboven moet zijn ontstaan.

Daarentegen staat het vast, dat de zuidelijke muur der kazerne onmiddelijk grensde aan de grutterij; dat in die muur onderscheidene ramen zijn, daarop uitziende, en dat van sommige dier ramen de hardsteenen dorpels zelfs geheel of gedeeltelijk zijn verkalkt, terwijl de meer oostelijk gelegen ramen minder van het vuur hebben geleden, en het op zich zelf reeds ondenkbaar is, dat de brand zich *niet* spoedig aan en door die ramen zou hebben medegedeeld. Ofschoon nu de tegenstrijdigheid niet kan worden opgelost, hoe men in één dier zalen gedu-

---

boel in brand stond, achter tegen het gebouw was er een violente massa vuur; binnen de wapenkamer van mijn dépôt komende, moest men door de hevige rook eerst de glazen stuk slaan om lucht te krijgen."

No 80, 38. rende den brand der grutterij kan hebben vertoefd zonder daar zelfs rook te bemerken, terwijl anderen die ramen terstond bij het nedervallen der kap van de grutterij brandende hebben gezien, en een mineur onmiddellijk, nadat hij op het alarmslaan was opgestaan voorbij die slaapzaal komende die toen reeds gevuld zag met rook, dat later van de ramen dier zaal er een gesprongen was, het hoekraam, en dat daardoor de rook naar binnen drong, waardoor die zoo gevuld werd met rook, dat al hadden ook de vlammen door dat raam geslagen men het toch niet had kunnen zien, de Commissie op grond van al het voorgaande zich met het gevoelen van hen vereenigt die meenen, dat de brand door *die* ramen is binnengedrongen, daar ongestoord heeft voortgewoekerd en zich naar boven heeft verspreid, of zich vereenigt met de inmiddels ook reeds hooger in brand geraakte vertrekken.

Ten aanzien van punt II wijst de Commissie in de eerste plaats op de ondoelmatige inrichting der kazerne,

No. 80. „Wegens gebrek aan ruimte sliep ik met nog 40 mineurs in de telegrafiekamer, naast de slaapzaal mijner compagnie (de 5e). Omstreeks 3 ure hoorden wij dien nacht alarm slaan, kleedden wij ons spoedig aan, en gingen naar beneden. Voorbij de slaapzaal komende, alwaar de deur open stond, zag ik die toen reeds gevuld met rook. Op onze kamer zijn 4 ramen uitzien op de grutterij en waren er 2 van open, die ik gesloten heb. Ik zag ook toen eerst de vlammen der brandende grutterij tegen die ramen slaan; aanstonds zijn wij met het bergen van onze goederen begonnen, en terwijl ik daarmede bezig was, zag ik dat van de ramen der slaapzaal er één gesprongen was, het hoekraam, en dat daardoor de rook naar binnen drong, zoodat die zaal zoo gevuld werd met rook, dat ook al hadden de vlammen door dit raam geslagen, men het toch niet had kunnen zien.”

No. 38: Als aannemer van het onderhoud der kazerne ben ik

op de plaatsing der magazijnen op de zolderverdieping, No, 69, 70, op de in geval van brand nadeelige omstandigheid, dat de sleutels der magazijnen van de veld- en vestingartillerie berustende zijn bij niet in de kazerne wonende officieren, en dat in de magazijnen nergens een seperatiemuur maar slechts houten beschotten waren, doch vloeit de beantwoording van deze vraag verder samen met die van punt III waartoe zij nu overgaat. 73. 97.

Naar het oordeel der Comm. had het hoofd der brandweer, toen hij ter plaatse aangekomen de grutterij in brand zag staan, onmiddelijk maatregelen moeten beramen tot afwendig van het gevaar niet slechts voor de belendende huizen van partikulieren, maar ook voor de kazerne, te meer daar de wind voor dat gebouw niet gunstig was.

---

in 't bijzonder met haar inwendigen toestand bekend en weet dus, dat op de zolderverdieping magazijnen zijn, waar een groote voorraad laken- en linnengoederen op houten schragen aanwezig was. Wat echter den voortgang van den brand zeer kan bevorderd hebben is, dat er in de magazijnen nergens een separatiemuur maar slechts houten beschotten waren."

No. 69: „Van mijn magazijn gelegen op de zolderverdieping van de zijde van de brandende grutterij heb ik alleen den sleutel."

No. 70: „Van mijn magazijn gelegen op de zolderverdieping, noordelijke helft heb ik alleen den sleutel."

No. 73: „Door den Majoor Cromhout is indertijd een dubbel stel sleutels van al de magazijnen der mineurs aangeschaft en één stel in bewaring gesteld van den adj.-onderoffic. van dienst."

No. 97: „Ook al had ik brandzeilen gehad, zou ik ze nog niet hebben kunnen bereiken, daar de geheele zolderverdieping magazijnen bevat, die afgesloten zijn en waarvan de sleutels in het bezit zijn der respectieve officieren van de administratie en is het mij niet bekend, dat daarvan een dubbel stel bestaat, waarvan er een in de kazerne verzegeld aanwezig zou zijn."

Ofschoon toch volgens opgaven van het meteorologisch instituut alhier den 19. Oct. l.l. tusschen 3 en 6 uur des morgens de wind met geringe drukking W.N.W. was, hebben de meeste getuigen opgemerkt, dat de wind Zuidwest was, zoodat de vlammen der grutterij in de richting werden gedreven naar de kazerne; hetgeen vermoedelijk aan de groote zuiging der lucht door den brand is toe te schrijven. Van eene plotselinge windverandering, waarvan door één get. is melding gemaakt, is niet gebleken.

No. 87.

Verder had die ambtenaar dadelijk in overleg moeten treden met de militaire chefs, en voor het beleggen van het dak met brandzeilen, het nat houden daarvan en verdere maatregelen de hulp van de talrijke manschappen kunnen inroepen.

No. 15.

Tot zijne verontschuldiging moge echter dienen dat de gevaarlijkste punten hem even als allen brandmeesters onbekend waren, en zij door geen der militairen daarop zijn opmerkzaam gemaakt, en dat, wat het inwendige der kazerne aangaat, hij, bij de vele andere huizen die beveiligd moesten worden en zijn, niet zonder grond heeft kunnen meenen, dat de zorg voor de kazerne veilig aan hare bewoners konde worden overgelaten. Bovendien is gebleken

---

No. 87: „Zeker is het dat het plotseling wenden van den wind, waardoor de kazerne eerst in gevaar kwam, eene omstandigheid is waar niemand op heeft gerekend, en die alzoo in de eerste plaats als de oorzaak van den brand der kazerne moet worden aangemerkt.

No. 15: „Ik vond den brand der daklijst op zich zelf minder gevaarlijk, om dat die alleen van buiten gevaar voor brand konde geven, doch heb ik nog met de stoomspuiten de daaronder gelegen ramen doen stuk spuiten; ook meende ik, dat de kazerne-muur nog wel 2 meters van de grutterij verwijderd stond en was ik niet bekend met de toen on- maar nu zichtbaren slaapzaal.”

dat sommige militairen zelve even als de gehoorde des- No. 3, 22, 25, kundigen den brand der grutterij niet gevaarlijk voor de 30, 46, 68, 88. kazerne achtten; dat het scheen alsof tusschen de kazerne en de grutterij een open gang was en dus het gevaar niet zoo dreigend als later is gebleken te zijn, en dat later eenige leden der brandweer alle pogingen hebben aangewend om daar binnen nog van dienst te zijn.

De Comm. zal zich niet vermeten een oordeel uit te spreken over de wijze van handelen der militaire macht, evenmin over de in geval van brand bestaande reglementen, die naar men verzekert, behoorlijk zijn opgevolgd, evenmin over den toestand harer brandblusmiddelen, bestaande uit 27

No. 3: „Ik meende dar die kazerne buiten direct gevaar was evenals ook de houten daklijst daarvan, omdat die daklijst m. i. te hoog was om door den brand bereikt te worden en omdat ik meende dat de kazerne nog op eenigen afstand, vermoedelijk 3 meters van den brand verwijderd was.”

No. 22: „’t Scheen mij toe dat men den brand der kazerne spoedig meester zou zijn en de kazerne volstrekt geen gevaar had.”

No. 25: „Er was in den beginne naar mijn oordeel geen gevaar voor de kazerne ofschoon wel de wind daarheen was.”

No. 30: „Indien ik die ramen in den zijgevel gekend had zou ik bijtijds die lokalen van binnen uit de kazerne hebben bespoten en ’t is mij onverklaarbaar dat dit door de militairen zelve niet is gedaan.”

No. 46: „Terwijl ik op de 2^e verdieping werkzaam was keek ik tusschen beide uit de ramen, de eerste keer scheen mij de brand ten opzichte der kazerne volstrekt niet gevaarlijk.”

No. 68: „Toen ik dien morgen circa half 4 uur bij den brand kwam was die nog niet hevig en dacht niemand nog aan gevaar voor de kazerne.”

No. 88. „Twee van onze spuiten zijn slechts in geval van brand beschikbaar.”

No. 85, 97, bruikbare spuiten doch kan zij niet nalaten te wijzen 2, 3, 35, 2, 8. op het gevoelen door 2 officieren uitgesproken: 1. dat deze brand wellicht aanleiding zal geven tot beramen van betere maatregelen in geval van brand. 2. dat z. i. de brand der kazerne had kunnen worden voorkomen, indien tijdig, dat is onmiddellijk na het ontdekken van den brand in de grutterij, men al de vensters en ramen belendende aan het brandende perceel, ten getale van 55, door manschappen had doen bezetten, ze door het aanbrengen van natte dekens had vochtig gehouden, en zodoende beveiligd tegen het indringen van den brand, liever dan zoo spoedig mogelijk gedeeltelijk met de goederen het gebouw te verlaten, zelfs met achterlating van opene ramen en patronen, welk gevoelen ook gedeeld wordt door de gehoorde deskundigen.

Ten aanzien van punt II is gebleken: dat de wijze waarop de brand ruchtbaar werd gemaakt onvoldoende is geregeld, en vooral het wekken van de leden der brandweer aan meerdere personen moet worden opgedragen;

No. 85. „Ik weet wel dat onze spuiten lorren zijn; de zuigbuizen deugen niet, waardoor ze niet willen trekken.”

No. 97. „We hebben 2 stel spuiten, waarvan slechts één stel deugdelijk en bruikbaar is.”

No. 2: „Na den brand is mij ook gebleken, dat de brandblusmiddelen in de kazerne slecht in orde waren.”

No. 3: „In de kazerne heb ik 3 brandspuiten gezien, waarvan er één niet werkte en één niet voorzien was van pompstukken.”

No. 35: „Ik heb verder opgemerkt dat 2 militaire brandspuiten onbruikbaar zijn bevonden.”

No. 2: „Omstreeks $\frac{1}{2}$ 4 ure in den morgen heb ik een knal gehoord, hetwelk het gevolg was van het springen van patronen.”

No. 8: „Daarstaande zag ik dat twee ramen der kazerne aan de Zuidzijde openstonden en daar vonken invlogen, waarop ik een sergeant-majoor der vestingartillerie opmerkzaam heb gemaakt.”

dat dit zoo snel mogelijk ga is toch een eerste vereischte, No 65, 69, en kon daarin ook met behulp der politie gemakkelijk 95, 2, 3. worden voorzien; dat tusschen de verschillende leden van de brandweer geen voldoende eenheid bestaat, ook daaraan toe te schrijven, dat er geen krachtig opperbestuur is.

Gaarne brengt de Comm. een woord van dank toe aan den tegenwoordigen opperbrandmeester voor den onvermoeiden ijver, waarmede hij op zijn hoogen leeftijd en

No. 65: „Toen later de geheele kazerne in den brand stond zag ik uit de woning van Ballanché, waar ik mij bevond, patronen als vuurpijlen in de lucht springen.”

No. 68: „Aan de onder de daklijst gelegen ramen heb ik geen vuur gezien doch wel soldaten daarvoor zien staan kijken, één dier ramen stond open, hetgeen ik hun nog heb toegeeroepen, waarop het dan ook is dicht gedaan.”

No. 95: „Daarna, toen het geheele gebouw reeds in brand stond, ben ik de kazerne ingegaan, en gekomen in de wapenkamer der mineurs (n°. 40) naast een gang waar ik een gesloten deur vond, waar ik op een koperen plaat las, „vuurwerkerij.” Ik verzocht een officier die voor mij te ontsluiten; hij zeide mij echter daarvan geen sleutel te hebben, en heb ik daarom de deur met een hamer geopend, en vond ik daar behalve verschillende gereedschappen een vrij aanzienlijke hoeveelheid mijnpatronen die ik heb ingepakt en aan militairen overgegeven.”

No. 2: „Ik blijf er bij, indien ik de inwendige kazerne gekend had vooral de aangrenzende slaapzaal met de beide ramen, zou ik den kazerne brand vermoedelijk hebben kunnen voorkomen of althans gestuit, dan toch zou men op de binnenplaats met ladders en spuiten die zaal hebben kunnen behouden.”

No. 3: „Indien ik dien toestand gekend had, dan geloof ik zouden wij door die ramen dicht te maken en vochtig te houden, wanneer ons daartoe in de kazerne de gelegenheid verschaft en de behulpzame hand geboden was geworden den brand wellicht hebben kunnen voorkomen.”

No. 37, 89, tegen genot van zulk een karige belooning bij dezen
30. langdurigen brand is werkzaam geweest, en, zoo als reeds
gebleken is, niet zonder vrucht. Voor de allergewichtig-
tigste betrekking van opperbrandmeester wenscht echter
de Comm. iemand in de volle kracht van den mannelij-
ken leeftijd, die èn daardoor èn door zijne geheele per-
soonlijkheid gezag weet uit te oefenen, over het talrijke
onder zijne bevelen staande personeel, die aanstonds met
zijne brandmeesters en verdere autoriteiten een geregeld
plan beraamt, zoodat een ieder weet en aan het hoofd-
kwartier kan vernemen wat hem te doen staat, en ook
andere belanghebbenden daar ten allen tijde inlichtingen
kunnen verkrijgen, en men niet te veel volgens eigen in-
zicht te werk ga. Ook een meer geregelde en veelvuldige
oefening van het personeel in 't bijzonder der stoomspui-
ten schijnt dringend noodzakelijk. Vooral op het gebruik van
laatstgenoemde spuiten zijn vele aanmerkingen gemaakt;

No. 37: „Ik geloof, dat indien ik in de kazerne geweest was
en had kunnen beschikken over zulk een talrijk personeel ik den
brand der kazerne zou hebben kunnen stuiten.”

No. 89: „Toen ik er bij kwam was mijn eerste denkbeeld,
niet zoozeer om de goederen dan wel het gebouw en daardoor
meteen de goederen te redden, te meer, daar er 55 deuren en
ramen der kazerne belendende zijn aan het brandende perceel, zooals
ik later heb kunnen nagaan. Mijn eerste denkbeeld was dus om
al die deuren en ramen door manschappen te doen bezetten, en
ze door vochtig gehoudene dekens tegen het indringen van den
brand te beveiligen. Ik geloof wel, dat, indien die maatregel,
waartoe het bij mijne komst, naar ik meen, te laat was, tijdig
had kunnen genomen worden, de brand der kazerne had kunnen
worden voorkomen.”

No. 30: „Terwijl ik aan het werk ging heb ik den opperbrand-
meester geruinen tijd bij mij zien staan, doch heb zijn geluid

als: de late komst, het zeer lang duren voor dat zij water gaven, de verkeerde plaats vanwaar zij gewerkt hebben en de geringe drukking waarmede is gewerkt. No. 5, 19, 26, 31.

De Commissie heeft omtrent dit punt vele inlichtingen verkregen ook van deskundigen en in 't bijzonder van den man, wiens gezag in zake brandspuiten zeker door niemand zal worden betwist, die zelfs lid en adviseur is der Commissie voor het brandwezen, en die ons heeft verklaard, dat de maximum drukking waarmede met de stoomspuit in deze gemeente *kan* worden gewerkt door den hoofd-ingenieur

---

niet gehoord. In 't algemeen heb ik meermalen bij brand opgemerkt, dat iedere spuit op zijn eigen hand werkt, zonder dat er een algemeen commando gevoerd wordt."

No. 5: „Ik heb zelf de beide stoomspuiten in werking gebracht, eerst op de Wittevrouwenbrug en later n°. 2 overgebracht naar de noordzijde van de kazerne ter bewaring van het daarneven staande gebouw. De stoomspuit n°. 1 is toen gebruikt voor het stuiten van den verderen brand in de hiervoren genoemde ramen, doch zooals gebleken is, zonder vrucht."

No. 19: „Ik heb een pijpgast van een der stoomspuiten voorgesteld op mijn dak te gaan, van waar men, naar ik meen, de kazerne had kunnen bespuiten, doch antwoordde mij deze hij dat niet doen konde."

No. 26: „Met de stoomspuit heeft men met zooveel kracht mogelijk gewerkt, zelfs met 100 pond stoom, zoodat er nog 2 slangen zijn gesprongen."

No. 31: „Den volgenden morgen heb ik de stoomspuit willen voorzien van een broekstuk, doch werd dit verboden, op grond dat er geen dunne slangen voorhanden waren, en heb ik het tegenbewijs daarvan direct bewezen door de aanwezigheid van militaire slangen, die daarop pasten. Ik neem aan om het broekstuk op de stoomspuit te zetten met de 2 dunne slangen en de straalpijpen en in den tijd van 10 minuten door middel van een ladder van oven door de ramen in de 1. verdieping te spuiten.

No. 32, 33, voor het stoomwezen is bepaald op 100 Eng. ponden even als te Amsterdam, niettegenstaande dat door hem daartegen bezwaar is gemaakt; dat het mogelijk is, dat de stoomspuiten iets meer nabij de kazerne hadden kunnen zijn geplaatst, doch dat het voordeel, dat men daarmede ver-

---

No. 32: „Ik heb 2 stoomspuiten bij den brand in werking gezien, doch konden die op verre niet het dak der kazerne bereiken. Verschillende omstandigheden kunnen hiertoe hebben mede gewerkt. Vooreerst de plaats waar de spuiten stonden, namelijk eerst op de Wittevrouwenbrug en dus op vrij verren afstand van het brandende gedeelte der kazerne, ten 2^e de drukking waarmede men werkte; en begrijp ik niet, indien die door den Ingenieur voor het stoomwezen op 100 pond is bepaald, daartegen geene bezwaren zijn ingebracht, Wanneer men goede en soliede brandladders heeft en een goed personeel, geloof ik niet, dat het onmogelijk is, op zulk een ladder met de stoomspuit te werken. Ook had men hooger kunnen komen indien men twee spuiten op eene persslang had laten werken.”

No. 33. „Wat mij is opgevallen is, dat het 10 min. duurde alvorens de stoomspuit in de richting, staande voor de cellulaire gevangenis, konde stoppen, om aan den pijpvoerder de gelegenheid te geven de persslang te verlengen, terwijl men ook naar mijn oordeel op te grooten afstand van de ramen spoot.”

No. 48. „Ik heb geasissteerd bij de stoomspuit; ik ried aan de slang te brengen door het huis van W. en van diens dak de grutterij te bespuiten, doch werd mijn raad niet opgevolgd en de slang gelegd door de slop.”

No. 50. „Ik heb mij toen, circa 5 uur, geërgerd over de m. i. weinig doelmatige maatregelen der brandweer. Ik heb namelijk opgemerkt dat de beide stoomspuiten, ik meen ten minste dat die het waren, slechts gewerkt hebben op 2 middenramen van een nevengebouw, van af den brand, terwijl eerst tegen 7 uur 's morgens eene dier spuiten naar de andere zijde is geplaatst, de schutting aan den kant der cellulaire gevangenis is omgegooid

krijgt in verhouding lang zoo groot niet is als men wel meent, dat hetzelfde geldt bij het beklimmen van ladders daargelaten de groote moeielijkheid en den geruimen tijd, dien zulks vereischt, omdat men de berekening moet maken niet van de plaats, waar men de spuit stelt, maar van de oppervlakte en nabijheid van het water tot daar waar het wordt opgevoerd; dat men ook moest letten op al de andere gebouwen die in gevaar konden komen, waarom

No. 63, 72,
75, 36.

en toen eerst aldaar is gewerkt. Ook dunkt me dat even goed als later, toen ik gezien heb dat men met eene gewone slang, staande op een dak van het nevengebouw, ter hoogte van het dak der kazerne heeft gespoten, men dat ook vroeger had kunnen doen."

No. 63. „De beide stoomspuiten stonden naast elkander op de Wittevrouwenbrug, een daarvan kon geen vuur maken en de ander trachtte de daklijst te bereiken, doch kwam slechts ter halverhoogte van de kazerne."

No. 72. „Beide spuiten stonden bij de Wittevrouwenbrug en bleef ik eerst bij de zuigbuizen, doch mijn materiëel naziende, zag ik een slang liggen in een poort der kazerne en tevens dat mannen van mijn spuit (stoomspuit n°. 2) aldaar een ladder beklommen, die echter, terwijl ik daar stond, achterover in stukken viel. Mijn spuit is vervolgens verplaatst naar het Wolvenplein."

No, 75. „Voor een snelleren gang van zaken zou het gunstig werken, indien ieder helper der spuiten een sleutel had, om de pijpen los en vast te schroeven. Dien nacht heb ik slechts 2 sleutels gezien, en moesten er eigenlijk 4 zijn."

No. 36. Men heeft met opzet de stoomspuit geplaatst in de Diendersteeg en niet aan de zijde van de Singelgracht, omdat men aan die zijde het water tegen den wind zou hebben moeten inbrengen; hetzelfde zou geschied zijn, indien men de stoomspuit had geplaatst tegenover den gang tusschen het zuider-bijgebouw en de kazerne, om door dien gang in de brand in de grutterij te spuiten."

hij dat alles in aanmerking genomen, de plaats bij de brug niet ondoelmatig acht. Wat den tijd betreft is gebleken, dat altans de eerste stoomspuit ongeveer 4 uur, dus 3 kwartier nadat brandalarm was gemaakt, op het terrein aanwezig was en binnen een kwartier daarna water gaf. Het valt niet te ontkennen, dat het eerste iets vroeger had kunnen zijn, daarentegen vordert het stoommaken ook bij de beste staande bemanning toch altijd ongeveer 10 à 12 minuten. Dat alleen op de nevengebouwen zou zijn gespoten is onjuist; voortdurend is op de kroonlijst, in de grutterij en in de ramen der kazerne gespoten; dat men niet in den beginne doch wel later met de stoomspuit de kroonlijst heeft kunnen bereiken, moet daaraan worden toegeschreven, dat men in den beginne door de groote hitte der brandende grutterij genoodzaakt was zich op grooteren afstand te houden dan later; zooals gebleken is heeft men nog getracht, hoe moeielijk ook, met de slang der stoomspuit ladders te beklimmen. Eindelijk kan over het gebruik van broekstukken verschillend worden gedacht; zeker is het, dat het altijd eenigen tijd vordert en bij zulk een hevigen brand elk tijdverlies zeer nadeelig kan zijn.

Eindelijk zijn er klachten gerezen over dronkenschap en wanorde bij de meer ondergeschikte leden der brand-
 No. 17, 26. weer. De Commissie betreurt ten zeerste, dat de brandweer bij het vele goede, dat zij dien nacht in het belang van vele burgers heeft verricht, zooals dat door dezen

---

No. 17: „Ik moet zeggen, dat over 't algemeen het personeel der brandweer goed heeft gewerkt.

No. 26: „Over de brandweer heb ik niet te klagen. Zooals meest altijd, gedroeg het personeel zich in den beginne ordelijk en ijverig; wanneer echter de brand, zooals nu, heel lang duurt, wordt dit allengs minder.”

aan ons is erkend, niet de kroon op haar werk heeft No. 93, 96, gezet door ten einde toe in dezelfde orde en met dezelfde 20, 29, 35 ingetogenheid te blijven werken waarmede zij in den beginne is werkzaam geweest; zij betreurt dat ook hier weër de vreesselijke volksduivel ten laatste zegevierend bij een deel der ondergeschikten zijn scepter heeft gezwaaid, maar zij constateert, dat daartegenover ook vele gunstige uitzonderingen zijn, dat dat alles slechts geldt van den tijd, nadat de brand zich van de kazerne had meester gemaakt, en dat dan toch ook tóen nog zóó is gewerkt, dat de bijgebouwen der kazerne en de belendende huizen in de Ridderstraat behouden zijn gebleven. Zooals echter door een getuige terecht is opgemerkt had de politie beter op de handhaving behooren toe te zien van art. 9, 4° der verordening op de politie der tapperijen en logementen, waarbij „aan de tappers verboden is sterkendrank te verstrekken bij brand aan de wacht- of dienstdoende schutters en militairen, aan de ondergeschikten bij den dienst van het brandwezen, tenzij met verlof van hunne superieuren.”

No. 93: „Ik ben reeds lange jaren lid der Commissie voor het brandwezen en heb in die functie al menigen brand bijgewoond en moet ik zeggen, dat ik, in vergelijk met vroegere, bij dezen brand, de brandweer al zeer geregeld heb zien werken.”

No. 96. „Ik had goed water en beste jongens bij de spuit.”

No. 20: „Het personeel der brandweer gedroeg zich ordelijk.”

No. 29: „Ik voor mij kan niet anders zeggen, alsdat ik goede assistentie van de brandweer heb ondervonden, terwijl ik ook heb opgemerkt, dat de spuiten o. a. spuit n°. 7 goed water gaf.”

No. 35: „Ik voor mij heb voornamelijk zorg gedragen voor de belendende gebouwen en heb daartoe al de noodige assistentie van de brandweer ontvangen, zoodat dan ook de nabijgelegene gebouwen aan de Wittevrouwenstraat zijn behouden gebleven.”

No. 36, 37, 55, 67, 78, 79, 105, 43. De commissie heeft zich niet tot taak gesteld in een beoordeeling te treden van de ingediende voorstellen tot reorganisatie der brandweer, slechts ééne enkele opmerking wil zij naar aanleiding van het door haar ingestelde onderzoek niet terughouden. Zij erkent gaarne, dat een geheel staande brandweer gelijk te Amsterdam de beste waarborgen tegen gevaar oplevert, doch ziet zij daarin voor deze gemeente groot bezwaar èn om de zeer belangrijke kosten, èn om het onmogelijke om zulk een talrijk personeel in eene gemeente

---

No. 36: „Ik kan niet anders zeggen, dan dat naar mijn oordeel, de brandweer zich bij dezen brand goed heeft gehouden.”

No. 37: „Ofschoon ik in 't algemeen het voor nuttig en wenschelijk houdt, dat onze brand verbeterd wordt, geloof ik echter niez, dat men in *dit* geval haar veel ten laste kan leggen.

No. 55: „Ik moet zeggen, dat de brandweer zich bij dien brand ridderlijk heeft gedragen, terwijl ook ik door het leggsn als anderszins goed geholpen ben.”

No. 67: „Ik kan niet anders zeggen, dan dat mijn vader, wat hem aangaat, van de brandweer goede hulp heeft ondervonden.”

No. 78: De getuige verklaart verder goede diensten van de brandweer ondervonden en van die zijde steeds alles in behoorlijke orde gezien te hebben.”

No. 79: „Door bemiddeling van den heer T. v. A. heb ik 2 slangen op mijn dak gekregen die goed gewerkt hebben, zoodat ik slechts zeer geringe brandschade heb bekomen.”

No. 105: Ik verzocht dat een spuit der brandweer op het binnenplein zoude doen aanrukken, en die is ook spoedig gekomen. De commandeur dier spuit heeft daar (wapenzaal) flink doen werken, zoodat 't mij gelukt is de daar aanwezige wapen te redden.”

No. 43: „Ik wensch nog hierbij te voegen dat des morgens omstreeks 1/26 ure het personeel der spuit, die toen op het Wolveplein was opgesteld, zoodanig beschonken was, dat ik ze door eene militaire wacht bij elkaâr heb moeten drijven en dat ik drie artillerieschutters ter zake van hevige dronkenschap persoonlijk van mijn terrein heb verwijderd.”

als de onze altijd voldoende bezigheid te verschaffen, No. 62, 104, hetgeen naar zij vreesst een verlammen den invloed zou ^{21, 2.} uitoefenen. Bij de goede diensten, die de brandweer bij dezen brand bewezen heeft meent zij, dat daarin reeds groote verbetering zou worden gebracht, indien, behalve de benoeming en betere bezoldiging van een nieuwen opperbrandmeester een goede waakspuit 1. klasse als in Amsterdam, met dubbel personeel en bespanning voor nacht- en dagdienst werde aangesteld, de beste der bestaande spuiten tot reserve waakspuit bestemd en bediend door het rustend gedeelte van het waakpersoneel.

Verder acht de Commissie het niet wenschelijk eene der stoomspuiten te bestemmen tot waakspuit, omdat het onmogelijk is, dat die met den vereischten spoed water

No. 63: „Omstreeks 5 ure heb ik als officier van het brandpiket er veel last van gehad, dat, niettegenstaande het verbod bij politieverordening, zoowel schutters als brandweer, onophoudelijk in de kroegen af en toe zich ophielden en zoodoende beschonken werden.”

No. 104: „Later in den morgen omstreeks 1/28 heb ik wel opgemerkt, dat er bij den brand weer velen beschonken waren en de bediening der spuiten daardoor vrij ongeregeld ging; zulks was het geval met 2 aanjagers bij de Plompetoren staande.

No. 21: „In 't algemeen is bij elken brand hier ter stede de eerste aanvoer van water gebrekkig en is dit daaraan te wijten, dat dit toevertrouwd is aan het Zakkendragersgild, dat tevens als waterdragers dienst doet, waarom ik reeds 3 jaren geleden in eene vergadering van kommandeurs heb voorgesteld daartoe liever een korps waterdragers aan te stellen tegen het uitloven eener premie.”

No. 2: 't Is mij wel bekend, dat, ofschoon het voorschrift bestaat, dat een brandspuitgast bij zijn aftreden de aan hem toevertrouwde penning moet terug geven, dit dikwijls achterwege blijft en ten gevolge daarvan dikwijls onbevoegde of afgedankte spuitgasten zich nog met die penning bij den brand vertoonen; 't is mij echter niet gebleken, dat dit ook bij dezen brand het geval is geweest.”

geeft, en omdat, waar hare dienst kan gemist worden, dit wenschelijk is wegens de groote waterschade, die zij aanricht. Wel wenscht de Commissie eene stoomspuit te stationeeren bij de waakspuit en daaraan toe te voegen een stal en woning voor den machinist, maar geen personeel, behalve machinist en voorman, terwijl eindelijk de middelen ter bevordering van het alarm bij brand ook door de invoering van eene telegraphische verbinding tusschen de politie-bureaux kunnen verbeterd, voor de aanvoer van water maatregelen kunnen genomen en meer in 't oog springende onderscheidingsteekenen worden uitgereikt.

Aan het einde van hare taak gekomen, kan de Commissie de verzekering geven, dat het door haar ingestelde onderzoek haar de overtuiging heeft geschonken, dat de brand der Willemskazerne niet in de eerste plaats is te wijten aan nalatigheid der Utrechtsche brandweer, hoopt en vertrouwt zij, dat die overtuiging door ieder, die met onpartijdigen blik dit verslag leest, zal worden gedeeld, en heeft zij eindelijk eenparig en met volle overtuiging de eer aan den Raad voor te stellen, dat de Raad uitspreke: „dat aan het personeel der Utrechtsche brandweer, in aanmerking genomen hare tegenwoordige organisatie, lof toekomt voor de wijze, waarop zij zich bij den brand in den nacht van 18 op 19 October ll. heeft gedragen.

De Commissie voornoemd:

F. A. R. A. VAN ITTERSUM,
Voorzitter en Rapporteur.

G. WITTEVEEN.

J. J. UYTWERF STERLING.

J. P. HAVELAAR.

A. C. J. VAN EELDE.

Op heden den twaalfden November 1877 hebben de ondergeteekenden, te zamen vormende de Commissie, benoemd door den Raad der gemeente Utrecht in zijne vergadering van den 27 October 1877, tot instelling van een onderzoek naar de oorzaken van den jongsten brand in de Willemskazerne, bijgestaan door de heeren C. Vermeijs, architect, directeur der Gemeente-werken; J. N. Breebaart, inspecteur over het bouwen, en D. G. Mulder, commies-chef ter Stedelijk secretarie, aan de Commissie voornoemd als secretaris toegevoegd, zich begeven naar het terrein der afgebrande Willems-kazerne, teneinde aldaar een onderzoek in loco in stellen, en hebben zij van hunne bevindingen opgemaakt het navolgende

PROCES-VERBAAL.

Het ijzeren hek, dat bij de Wittevrouwenbrug de terreinen der kazerne scheidt van de openbare straat, doorgaande, hebben de ondergeteekenden zich over het voorplein der kazerne, door den hoofdtoegang in den zuidoostelijken hoek, naar het binnenplein begeven. De kazerne bleek geheel uitgebrand te zijn, slechts in enkele lokalen, en meer in het bijzonder in die met de nummers 12^a, 6, 29 en 26, gemerkt, trof men nog gedeeltelijk verkoolde balken tusschen de muren aan. De zolderverdieping was reeds grootendeels afgebroken en in alle lokalen werden nog groote hoeveelheden overblijfselen van hout-

werk en kribben aangetroffen. Zich van de binnenplaats in de zaal N°. 12^b begevende, bevonden zij dat de vroeger bestaande afscheiding tusschen die zaal en de naastbijzijnde zaal 12^a geheel verdwenen is; dat sommige balken in laatstgenoemde zaal, hoewel gedeeltelijk verkoold, nog van muur tot muur lagen; dat een klein gedeelte van den vloer der daarboven liggende zaal nog op de balklaag rustte en dat de planken van dien vloer aan de bovenzijde niet verkoold zijn, terwijl daarop nog eenig onverbrand stroo aanwezig was; dat onder het gedeelte van den vloer der 1e verdieping hierboven vermeld, ook de vloer der verdieping gelijkvloers nog aanwezig is; dat in lokaal 12^b sommige verkoolde balken door de militairen zijn afgebroken, doch dat enkele balken, die door den buitenmuur naar de zijde van de Wittevrouwenstraat waren heengestoken, geheel verbrand zijn, zoodat de gaten, waardoor zij gestoken waren, open zijn; dat het kozijn van het raam N°. 37 nagenoeg geheel, dat van het raam N°. 88 grootendeels verbrand is, terwijl de overige ramen naarmate zij meer oostelijk liggen, minder van het vuur geleden hebben, en in het raam N°. 41 de raamroeden zelfs nog gedeeltelijk bestaan; dat boven twee ramen der 2e verdieping sporen van rook aan de binnenzijde aanwezig zijn en dat een balk, in den westelijken muur gemetseld, bijna geheel verkoold is. De genoemde zalen hebben te zamen eene lengte van ongeveer 23 meters en eene breedte van ongeveer 11 meters, terwijl de hoogte van den vloer tot de zoldering gemeten ongeveer 5 meters is geweest. De ramen 37, 38 en 39 zien uit op de verbrande grutterij sectie A 1862, zij waren ongeveer 2,70 meters boven den vloer der 1e verdieping van de kazerne en met den bovenkant van het kozijn ongeveer 0,75 meter onder den vloer der 2e verdieping.

Zij hebben zich daarna begeven naar de kamers 10 en

9 en bevonden dat in laatstgenoemd vertrek nog eenig houtwerk was, dat nauwelijks eenige sporen van brand droeg en niet verkoold was, en zich alstoen begeven hebbende in den gang naast de lokalen 9 en 10, constateerden zij dat de deur, waardoor toegang verkregen werd tot de privaten, wel door het vuur geleden heeft maar niet verbrand is. Door genoemde deur in het gebouw der privaten getreden, bevonden zij, dat slechts enkele daksparrren gebrand hebben; allen waren nog aanwezig, sommige waren zelfs niet zwart geworden; de daarin uitkomende deuren naar de zijde van de Ridderschapstraat hebben door den brand niet geleden, de verw daarvan was zelfs bijna niet gebladerd. De deur uit het gebouwtje der privaten, toegang gevende naar lokaal 12^b, is verbrand.

In lokaal N°. 6 werden door hen geene bijzonderheden waargenomen en alleen geconstateerd, dat dat lokaal, evenals alle andere nagenoeg geheel is uitgebrand.

De ondergeteekenden hebben zich vervolgens begeven in den gang tusschen het hoofdgebouw en het Zuid Oostelijk bijgebouw, welke gang gedeeltelijk overdekt is door een plat ter hoogte van 10,40 meters en welk plat ongeveer 17 meters verwijderd is van de kloosterpoort. Het bijgebouw heeft eene hoogte van ongeveer 12 meters, gemeten van den beganen grond tot den bovenkant der kroonlijst, die ongeveer 5 meters onder de kroonlijst aan het hoofdgebouw ligt. De muur, waardoor die gang of open plaats afgescheiden is van de Kloosterpoort, heeft eene hoogte van ruim 7 meters. Tusschen dien gang of open plaats en de grutterij bevinden zich privaten, de muur tusschen deze privaten en de Kloosterpoort heeft eveneens eene hoogte van ruim 7 meters boven den beganen grond. Zij hebben alstoen geconstateerd, dat het oostelijk en het westelijk bijgebouw nagenoeg niets van den brand geleden hebben.

Vervolgens door de Wittevrouwenstraat gaande hebben de ondergeteekenden zich begeven in de Kloosterpoort, die eene breedte heeft van ongeveer $3\frac{1}{2}$ meter en was nog veel gedeeltelijk verbrand hout en hooi uit de grutterij in de daarnaast gelegen paardenstal aanwezig. In de grutterij gegaan zijnde bleek deze geheel te zijn uitgebrand; de daarnaast gelegen stal hoewel die veel geleden heeft, is echter gedeeltelijk behouden gebleven; op den zolder boven den stal was nog gedeeltelijk verbrand hooi voorhanden. De aan de grutterij grenzende muur der kazerne droeg kennelijke teekens van aan een hevigen vuurgloed te zijn blootgesteld geweest. Twee duidelijk waar te nemen zwarte strooken werden aan den muur geconstateerd; de eerste loopende van den boog boven de plaats waar in de grutterij de eest heeft gestaan en westelijk, blijvende van het raam N°. 37, de tweede meer oostelijk, ongeveer evenwijdig aan de eerste, naar het midden van het raam N°. 38. Tusschen die strooken was geen rookaanslag te bespeuren, doch had de muur veel meer dan eenig ander gedeelte daarvan van het vuur geleden. De hardsteen onderdorpel van het raam N°. 37 is over de geheele lengte aan de buitenzijde verkalkt, de hardsteen onderdorpel van het raam N°. 38 was, eveneens van de buitenzijde, over ongeveer de helft der lengte verkalkt en wel aan de West-zijde. Verder bleek den ondergeteekenden, dat de separatie-muur tusschen de kazerne en de grutterij aan het westelijk gedeelte eene mindere dikte heeft over eene lengte van ongeveer 6 meters; dat daarover ter hoogte van ongeveer $7\frac{1}{2}$ meter een boog is geslagen, zóó dat de hooger gelegen muurvlakten dezelfde dikte hebben als de overige gedeelten van den zuidelijken vleugel. Door de ruimte onder dien boog is, evenwijdig aan en gedeeltelijk in den separatiemuur, een lattij geplaatst, die bijna geheel verbrand is.

Ter hoogte van ongeveer 5 meters boven den beganen grond en in de ruimte onder den vermelden boog, bevinden zich 9 balkgaten; die geheel door den separatiemuur heengaan. Een daarvan ligt ongeveer in het verlengde van den westelijken gevel der grutterij. Van de balken, die door genoemden muur van de kazerne door den muur tot in de grutterij hebben gestoken, zijn er 3 geheel verbrand, zoodat de balkgaten open en ongevuld zijn, 3 andere zijn gedeeltelijk verbrand, zoodat men daardoor wel van de grutterij in de kazerne kan zien, doch in de gaten nog verkoolde gedeelten der balken aanwezig zijn. In de 3 overige gaten zijn de balkstukken, ofschoon verkoold, toch nog aanwezig. Aan de oostzijde van den boog boven vermeld, was in het muurwerk eene verticale scheur evenwijdig aan het muurvlak zichtbaar. Verder is nog door de ondergeteekenden geconstateerd, dat de oostelijke gevelmuur der grutterij eene hoogte heeft van ongeveer 7 meters; dat de dakgoot tusschen de grutterij en de kazerne heeft gelegen op ongeveer 7 meters boven den beganen grond; dat de bovenkant van de hardsteenen onderdorpels der ramen N°. 37, 38 en 38 ligt op ongeveer 1,20 meter boven de zakgoot; dat op de hoogte dier onderdorpels het dak der grutterij ongeveer 0,80 meter verwijderd was van het buitenvlak van den zuidelijken gevel der kazerne; dat die ramen eene hoogte hebben tusschen den bovenregel van het kozijn en den hardsteenen onderdorpel van ongeveer 1,20 meter en eene lichtwijdte van ongeveer 1,40 meter; dat de nok van het dak der grutterij lag op ongeveer 11,20 meters boven den beganen grond, de onderkant der kroonlijst van de kazerne op ongeveer 17,25 meters, de bovenkant daarvan op ongeveer 18 meters boven den beganen grond, en dat de hoogte van den bovenkant der onderdorpels van de ramen der kazerne liggen op ongeveer de navolgende hoogte boven den be-

ganen groud: verdieping gelijkvloers, de vierkante ramen 2,75 meters, de langwerpige ramen 1,50 meters; eerste verdieping, de vierkante ramen 8,25 meters, de langwerpige ramen 6,50 meters; tweede verdieping, de vierkante ramen 13,15 meters, de langwerpige ramen 11,50 meters; zolderverdieping, 16 meters.

Van al hetwelk door de ondergeteekenden is opgemaakt dit proces-verbaal, ten dage, maand, en jare voormeld.

F. A. R. A. VAN ITTERSUM.

G. WITTEVEEN.

J. J. UYTWERF STERLING.

J. P. HAVELAAR.

A. C. J. VAN EELDE.

Bij dit Rapport behooren de navolgende Bijlagen, welke ter Secretarie ter inzage voor de leden van den Raad zijn nedergelegd :

- Bijlage *a* Verklaringen van getuigen.
- ” *b* Rapport aan Burgemeester en Wethouders van den opper- en eersten brandmeester.
  - ” *c* Rapport aan Burgemeester en Wethouders van den Wijkmeester van wijk H.
  - ” *d* Missive aan Burgemeester en Wethouders van den Generaal-Majoor bevelhebber.
  - ” *e* Missive van den Luitenant-Kolonel Commandant in het 8^e Genie-commandement.
  - ” *f* Missive van den heer Cramer v. Baumgarten.
  - ” *g* Windopgave van het K. N. Meteorologisch Instituut.
  - ” *h* Drie rekeningen sub littera *a*, *b*, *c*.
-